

Fin de siècle.

1.

Kje zdaj si, ljubica ponosno hladna,
komu zdaj sije tvoj neskončni dan?
Ti ne razumeš? . . . Tiho, tiho, jadna,
samo noči izdih je to nezvan —

Koga zavračaš zdaj s pogledom mrtvim,
Kdo pije luč nevzdramnih ti oči?
Kdo zre božanstvo v formah, gestah tvojih,
ti bitje mrzlih harmonij?

Umreti vsem . . . ljubiti v duši tebe!
Ti si kot kip, kot mramor izklesan,
kot Amor, ki z napetim lokom meri
sred šumnih vodometov in platan.

2.

Da sem te ljubil, bilo mi v pogubo,
postala si mi smrtni angel moj,
vse, kar mi sveto bilo, drago, ljubo,
vse zgubil nizko sem to noč nocoj.

Kot blažen duh tam ob neba prestoli
v svetost mi duša verovala je,
v lepote večnost, ki jo kerub moli,
v dobroto, ki nas v svet poslala je.

Prezvzišena, da se je greh dotakne,
 prepolna diha sladke tajnosti,
 slutila ni, kako pod njo razmakne
 prepad najpodlejše vsakdanjosti . . .

Poglej, kak svet neskončen, kak širok je,
 poglej, kaj potov, kaj strani — zdravstvuj!
 in nikdar, kak prepad srca globok je,
 kaj bila si mi, kaj si zdaj, ne čuj!

3.

Srce je žalostno in bolno od tesnobe,
 duha objeti duša hrepeni
 v življenju, polnem nenasitne, mračne zlobe,
 na potu, ki mu solnce ne blešči.

Kar vzeti more se, to ste mi davno vzeli,
 kar netilo, ne gane več srca;
 z roko pregrešno vi razrušiti ste smeli,
 kar se postaviti nič več ne da.

Ah ne! . . . ne muči srca v njegovem nemiru
 otroški srd, pozabljene solze,
 to vrancí so, ki divje v zadnjem, prostem diru
 čez trupla znanih ranjencev beže!

Srce je žalostno in išče si rešitve,
 duha okleniti se duh moj hrepeni
 kot čudapolne, pol pozabljene molitve
 iz davnih, davnih, srcu milih dni.

Aleksandrov.

Španska romanca.

I ljubica, če ti je dolgčas,
daj mi v roko mandolino,
in zapojem ti romanco
iz prelepih davnih časov,

iz prelepih onih krajev,
kjer na mavrskih balkonih
donne blede, črnooke
o ljubezni sanjajo ...

Vse nebo se je topilo
v mesečini, in na drevje,
na šumeče, temno listje
padali so demanti.

Tam v aleji v ravni vrsti
stala debela so visoka,
kakor črni mi menihi
pod zelenim baldahinom;

a ob poti rože tihe
čakale so hladne rose
in odpirale so plašno
svoje čiste kelihe ...

Don Juan in donna Ana
sta hodila po aleji,
v srcu žalost neizmerno,
vroče solze na obrazu.

»Duša moja, glej, že vstaja
tiha zarja na izhodu,
hladno jutro diha v zraku,
zadnje jutro moje sreče ...

Le še enkrat me poljubi ...
Noč in smrt bo zdaj pred mano,
kamor stopi moja noga,
bo zvenela rosna trava ...«

In ljubeče okrog vrata
položila mu je roke,
a tam v parku bolni slavec
je zaplakal tisti čas ...

»Ah, ostani še trenotek,
ti moj dragi! ... Kaj je meni,
kaj je meni to življenje
brez poljubov tvojih gorkih? ...

Kadar bom pri oknu stala,
gledala za tabo, dragi,
obledela, ah, bo zarja
od bridkosti v mojem srcu ...«

Solnce se je dvignilo; —
in v tem hipu je vzdrhtelo
rosno listje v tistem smehu;
zasmejale so se rože

ob aleji; in od smeha,
od neskončne veselosti
so se tresli mi menihi
pod zelenim baldahinom ...

Honny soit qui mal y pense.
Zarja vstaja na izhodu, —
daj mi roko, Anica,
in ne misli na romanco.

Ivan Cankar.

Onkraj življenja.

Spisal Ivan Prijatelj.

Pred mestom je stala pritlična hiša Kvatrnikova. Porjavela opeknata streha ji je segala na ozadnji strani skoro do zemlje položnega hribčka, ob katerem se je razprostiralo predmestje. Na tej strani so bila mala vrata ali pravzaprav edina vrata, skozi katera so hodili v hišo; kajti velika vrata proti cesti so bila vedno zaprta, in dež je bil že zabrisal razpoko med pragom in žilasto hrastovino, iz katere so bila narejena. Pred hišo je rasla tista drobna, tenka travica, ki ni nikoli velika. Tri korake od vrat se je košatil brez vsake simetrije kostanj, in za njegovim deblom se je videla v zidu vdolbina s podobo Brezmadežne za steklom.

Pred to podobo je gorela vedno rdeča lučca, vedno, kakor da bi hotela ugasniti. Kdo ji je prilival olja in kdaj, ni videl nihče. Sploh je malokdo zapazil ta mirni oltarček, razen kadar je ugasnila svetiljka. Takrat pa so se na cesti ogovarjale znanke takole:

»Botra, ali ste videli? Pri Kvatrnikovih je ugasnila svetiljka.«

Ali to se je dogodilo redko, redko . . .

Pred kratkim pa so se bila odprla velika vrata na stežaj, in skozi nje so ponесли pogrebci k večnemu počitku gospodarja te hišice, Antona Kvatrnika, bivšega agenta »Kat. zavarovalnega društva«. Prehladil se je bil ob neki povodnji; toliko da ni bil utonil. Domov so ga pripeljali, in v štirinajstih dneh je mirno v Gospodu zaspal.

Po petih tednih je bilo zopet vse pri starem, le razpoka pri pragu je zijala in čakala kakšne take plohe, ko poskakuje drobni pesek od tal. In po trati pred hišo so bila razrita mesta in znamenja vtisnjenih peta še tako vidna, kakor bi se bilo vse to včeraj dogodilo.

»... In zdaj diši tu samo še malo po kadilu. Ko bi hotelo zmerom dišati... Vidite, jaz imam vsa okna zaprta, samo da bi ostal ta vonj v sobi. Ta vonj! Morebiti je to greh, ali jaz vendar menim, da plava duh mojega umrlega moža v njem...«

Notarski kandidat Ribič je krepkeje potegnil vase zrak temno-opremljene sobe in se ozrl v obraz črnooblečene dame — Albine, vdove Kvatrnikove. On ni čutil v sobi nikakega duha po kadilu. A gospe ni hotel niti s pogledom opozoriti, da se moti; zato je poslušno pogledal na zaprta okna, ki so bila pod zavesami zagrnjena še z rjavo tenčico in zunaj zaprta z zelenimi oknicami. Samo zgornji del oknic je bil odslonjen, in skozi ta presledek se je videl v bližini vrh resne smreke in dalje kosček gradu, ki je žarel v pojemajočih žarkih večernega solnca.

»Prvo poročilo o nesreči vas je hudo prizadelo, kaj ne, milostljiva?«

»Ne vem. Pogosto čutim, kakor da bi mi očitala vest, da nisem dovolj občutila bridke izgube. Druge čutijo drugače. Spominjam se s počitnic pri stricu. To je bilo takrat, ko sem bila dovršila šesti razred samostanske šole. V vasi je bila izgubila nekega tesarja žena moža; drevo ga je bilo ubilo v gozdu. Ko je izvedela grozno novico, je begala po vasi in si ruvala lase. In pozneje, ko so ji ga prinesli na nosilih še malo živega, se je grudila na travi pred hišo in tolkla z glavo ob tla... Pri nas je bilo vse tiho. Ko so ga položili tu-le na posteljo, sem ga vprašala, ali ga kaj boli. On mi je odmajal. Nato sem mu popravljala zglavje, ker se mi je zmerom zdelo, da je prenizko, in da mu sili kri v glavo. Jokala menda nisem glasno, tarnala tudi ne. Ali sem sploh zmožna česa takega? Ne vem.«

»Ljudje so različni, milostljiva. Vsakemu ni dano, kazati svoje notranje stanje na zunaj. Ali pogosto je v enem samem pogledu več bolesti nego v potokih solza.«

»In vendar mi je hudo — zakaj, mi ni prav jasno. Poglejte, ta sobica je moj svet in ta tišina moje življenje. Tu me nič ne vznemirja in nič ne draži. Včasih sem hodila na vrt. Sedaj ne prestopim več vrtnih vratic. Naj vse konec vzame!«

Vdova je povzdignila lepo glavo in je dalje govorila:

»Včeraj sem zapazila te-le nekazne veje po stenah. Poslala sem po slikarja, da mi jih pobeli, potem pa naj mi naslika sveto Klaro na zlatem ozadju, v črni samostanski obleki, sveto Kordulo na klečalniku, na straneh pa sveto Emeriko in sveto Sholastiko. In potem

ne pojdem več v samostansko cerkev k maši, ampak samo k svetemu Antonu.«

Ribič se je ozrl' po sobi. Nehote se mu je zazdelo, da plava religija v tem svetu odmaknjenem prostoru, da rastejo legende iz preprog, da pogledujejo izza zaves dolgi, ozki obrazi s svetniškim sijajem. Čutil je peroti nadnaravnih duhov nad seboj. Pred njim je sedela, naslonjena na mizo, mlada vdova kakor gospodarica vseh teh skrivnih bitij. Hotel ji je posaditi v mislih na glavo samo še zlati sij. Pozni solnček je trepetal po stropu v dolgi progji, kakršno je propuščala razpoka na oknicah. Ali v tistem hipu se je spomnil, da je to ona Albina, kateri je pred sedemnajstimi leti kot šestletni dečko pravil v stričevi lopici bajko o tem božjem solnčku. Mamica mu jo je bila povedala. A Albina se mu je strašno smejala, ker je še verjel bajkam, ga gladila po razkuštranih lasih ter ga zaporedoma imenovala »norčka«.

Ribič se je bil zamislil.

Vdova ga je gledala nekaj časa. Zazdelo se ji je, da čuti z njo. Zato mu je rekla zaupno:

»Zakaj mi je vsa priroda tako omrzela? — Zato, ker me straši,« si je odgovarjala tiho in boječe sama. »Nikar mi ne zamerite, a jaz se bolj bojim teh mrtvih strahov prirode nego spomina svojega moža, čigar izgubo sem premalo občutila. Onikrat sem šla v samostansko cerkev k večernicam. Morala sem skozi Log. Solnce je bilo že zašlo, in nebo na zapadu je bilo krvavo in grozno. Voda v Logu je bila kakor mrtva. Suhe vrbe so segale s skrivenčastimi, razpokanimi vejami v vodo, kakor da bi česa iskale v težki, nepremični vodi. Povsod se mi je zdelo, da leži nekaj pod vrbovimi vejami in ne more iz vode. Krvavi zahod se je videl v vodi. Vse pa je bilo strašno . . .«

Mlada vdova si je pokrila oči in se bolestno obrnila proti zidu.

»Milostljiva, ali vam je kdo povedal, kako se je ponesrečil vaš pokojni soprog?« je vprašal Ribič.

»Saj to je. Pravil mi je njegov prijatelj, temu pa je bil vse razložil kmet, ki ga je našel napol živega med vejevjem.

»Ah, tako.«

Potem sta molčala.

V solnčnem traku je trepetal prah.

Po steni se je plaho kradel žarek, kakor da bi se bal zamaknjeno usnulih zaves, mrtvih lilij v kotu, polnih nadnaravnega življenja. Oni solnček, ki je slednje jutro prihajal pozdravljat sveže lilije na

vrtnu, se je ustrašil teh svetnic, klečečih pred Lurško Brezmadežno, nad katero je trepetal prah v finih, nevidnih plasteh.

»Kako dobrodejno je nebeško solnce!« je izpregovoril Ribič, pazljivo motreč odsev solnca na svoji roki.

»Da, v nebesih je solnce,« je rekla za njim vdova Albina.

»In po zemlji so razlita nebeška čuda.«

Mlada vdova je pomolčala. Šele čez nekaj časa je pripomnila:

»Ali po zemlji hodi smrt . . . Na raztegnjenih ravninah hira drevje, po dolgih poljanah vene cvetje, pod milim nebom umira človek. Povsod hodi smrt . . . Po močvirjih nastavlja svoje mreže, po gorah se brezčutno igra s skalami, čez nebo razpenja svoj prapor in z žarečimi, koščenimi prsti grabi po nebu in zemlji. Zunaj hodi smrt . . .«

»To je strašno!«

»Tudi vam je to strašno!«

Ribič je malo pomolčal, potem pa hitro dejal: »Ne, ne, meni so strašna vaša čuvstva.«

Vdova se je smehljala. Njen nasmeh je bil poln truda in usmiljenja.

»Meni je hudo, ker ne vidite življenja, ki vas obdaja v skritih skladih, ker ne čutite njegovega diha, ki veje skozi vsak kotiček, ker se ne zavedate božajočih njegovih peroti, ker ne občudujete življenja celo v smrti.«

Na vdovinem obrazu je sijal še prejšnji nasmeh.

Ribič se je zravnal:

»Milostljiva, ali ste ljubili svojega soproga?«

Neumestno bi bilo to vprašanje, da bi ga ne bil izpregovoril Ribič z neko čudovito odvažnostjo in neizprosno. Videti je bilo, kakor da živi vsa njegova notranjost tisti hip v tem vprašanju.

»Da, gospod Ribič; mislim, da sem ga ljubila,« je dejala vdova počasi in poslušno.

»Zakaj ste ga ljubili?«

Vdova je za spoznanje povabila trepalnice in pristavila še tiše, sramežljivo:

»Ker mora žena ljubiti svojega moža.«

»In vaš soprog vas je ljubil?«

Vdova je dihnila prosteje:

»No, saj je bil tako dober! Nikoli mi ni rekel žal besede.«

Sedaj jo je popustilo trepetanje. Da jo je bilo poprej nekaj streslo, je šele sedaj zaznala.

»Ali kako ste ga ljubili?«

»Kako . . .«

Ribič se je nagnil z zgornjim životom naprej.

»Ali ste se veselili njegovega povratka s potovanja?«

Vdova je malce genila z glavo.

»Ali ste hodili uro prej semtertja po sobi, iz sobe v sobo, iz kuhinje v klet, na prag? Ali ste mu hodili onkraj gozda naproti? Ali ste se zasmejali, kadar sta se pogledala nepričakovano naravnost v obraz, iz oči v oči? . . . Ali ste videli, ko ste na stezi pričakovali soproga, da se vam po vsem gozdu smejejo sinice-smejačice, in da vam kos oblastno intonira z vrha smreke svojo koračnico? Ali se vam je potem doma zdelo, da oni-le kostanj pred hišo pogleduje s konci svojih vej nagajivo skozi okno v sobo, kjer sta sedela s soprogom? In da se zopet zamikuje, zopet in zopet! Ali vas ni za hip prešinila misel, da zavese pri oknu tako trepečejo kakor otroci, ki so pričakali očeta, in z ročicami in nožicami izražajo svojo nestrpnost, da bi prišli v očetovo naročje?«

Na vdovinem obrazu je medlel nasmeh.

Magični vpliv prvih, nasilnih vprašanj mladega moža se je bil poizgubil. V sobi je ležal zopet težki zrak, dih smrti . . . In tega je dihalo vse z vdovo vred.

»Gospod Ribič, tako čutijo samo pesniki,« je rekla vdova s suhim nasmehom.

»Tako čutimo vsi v gotovih hipih,« je popravil mladi mož pre-pričevalno. — »V prirodi je Bog . . . povsod je Bog. In Boga moramo vedno čutiti. Ako ga čutimo vedno, nam ni nikoli težko in dolgočasno, nikoli se ne jočemo, ampak točimo samo solze veselja. . . A z Bogom se govori samo z otroškim nasmehom na ustnicah. Saj smo božji otroci! — Po zaprtih in zaslonjenih kotih pa preži zli duh . . . okrog njega je vse pusto in prazno. Gorje mu, kdor je zaprl samega sebe! Ob zlem duhu hira vsakdanjost med upom in obupom. Zli duh ne umira, ampak vodi smrt za seboj . . .«

Zahod je bil otemnel, in od smrekovega vršička se ni videlo skozi zgornje oknice nič drugega nego črna pega.

Na mizi je stala svetiljka z dolgim senčnikom, podobnim haljiodpetači. Vdova je prižgala. Motna, fosforasta svetloba se je razlila po sobi. Črez strop se je razpel širok krog, koti pa so se vendar prav malo razločili.

Ribič je gledal vdovo. Vedno, celo ko je prižigala luč, se je težko smehljala. Tudi ko je bila sedla, ni opustila mučnega smeha. Rekla pa ni nič.

Ribič je pristopil k oknu, odprl prvo plat in privzdignil oknice. Videlo se je po pobočju hriba prav do gradu. A vse je bilo poplajeno v mrak. Prislonil je okno nazaj in začel hoditi po sobi. Potem se je ustavil pred vdovo in ji rekel mehko:

»Tudi vi ste tako čutili.«

»Ne,« je rekla vdova komaj slišno.

Spomnil se je, da je bil včasih njen najboljši prijatelj, ali recimo . . . znanec . . . pa je nadaljeval:

»Prvo pomlad v zakonu?«

Ona mu je odmajala.

»Sobotne popoldneve na samostanskem vrtu?«

Vdova je mehanski odmajevala z glavo, kakor da ne bi čutila, da njegova vprašanja prehajajo v prošnjo.

»Pod orehi na vrtu svojega strica?«

Isti mrtvi mir. Ribiču je podrhtel glas.

»Za našo pristavo . . .«

Hipoma je omolknil, kakor da bi se bil zarekel. Vdova ga je pogledala z izrazom strahu in bojazni. Očividno je bila tu zanjo meja v neki drugi, davno prošli svet, v katerega ni hotela nazaj niti z mislijo.

Ribič se je hitro zavedel; sramežljivo je pogledal v mizo in dejal:

»Toda, ko ste pričakovali poletne pozne popoldneve gospoda tam-le na robu gozda, ste vendar čutili, da природа ni trmoglava in dolgočasna?«

»Po letu sem ga čakala tu-le. A ob zimskih večerih sem večkrat stopila pred hišo in gledala, kako mesec obseva dolge, prazne snežene poljane. Takrat mi je pogosto prišlo na misel, da se природа sama kaznuje, da se pokori za mladostne grehe kakor uboga grešnica, ki si trosi pepela na glavo.«

Notarski kandidat Ribič je pomenljivo pogledal vdovo in začel iznova korakati po sobi. — Potem je izrazil željo, da bi šel rad počivat. Postrežnica ga je peljala v pritlično sobo, ki so ji okna gledala na vrt.

* * *

Vdovi pa se je storilo inako.

Na obrazu je čutila mučne sledove smeha. Tako dolgo se že ni zgenilo nič v njenih mrtvih potezah. Mislila je že, da je dosegla

mir, ki samo ukazuje, a se nikdar ne pokori. Menila je že, da je zanjo minil nasmeh, ki sprejemlje zunanje vtiske in jim obenem odgovarja, ki se da slepiti in prevarjati ter sám slepi in prevarja. Spomnila se je mladosti, ki se smeje, da se smeje, ki dela, da dela, brez vzrokov in smotrov. In te misli se je zbala. Zakrila si je obraz, ki jo je pekel od prejšnjega smeha.

In vendar je mladost tako lepa!

Kakor da bi ji bilo narejeno: odslej ni mogla več misliti na stroge samostanske obraze. Trudila se je, da bi mislila nanje, a pred oči so ji prihajale prvoobhajanke iz samostanske cerkve v belih oblačilih, z rožo v lasih in smehom na licih. Izmed učiteljic je stala pred njo vedno le mati Cirila, ki se je navadno vselej smejala, kadar je stopila v šolo.

Vdova je vstala in začela stopati po sobi. Postrežnica je prinesla vodo in pričela odgrinjati posteljo. Pogledovala je postrani na vdovo. Čudno se ji je zdelo, da ne kleči pri klečalniku. Tiho je zapustila sobo. Ko je zapirala vrata, se ji je zdelo, kakor da bi bila gospa vzdihnila in si z rokami pokrila obraz.

Vdova je mislila na to, kar je govorila z notarskim kandidatom Ribičem.

Prišel je bil k njej iz oddaljenega pokrajinskega mesta, da se domenita glede zapuščine Kvatnikove. Vdova mu je bila poverila vse sodne zadeve. Spominjala se ga je iz mladih let, ko je hodila sirota brez staršev na deželo k stricu na počitnice. Bila je večkrat bolehná, zato so jo puščali iz zavetišča malo na zrak k imovitemu stricu, pri katerem se je vselej pokrepila.

Prvo leto je bila še majhna in kaj razposajena. Letala je z mladim Ribičevim dijakom, ki se je bil šel v mesto učít za gospoda, po polju, lazila z njim po grmovju za jagodami in ptičjimi gnezdi, posedala ob pastirskih ognjih in pekla krompir, plezala na tuje drevje in bila z vso mlado družbo uhana od sosedovega hlapca.

Ko je prišla vdrugo, se je vedla dostojneje. Z Ribičevim je govorila le redko in vedno z povešenim in zardelim obrazom. Posedala je rada na vrtu pod mahovitimi orehi in strmela v daljavo.

Na svojih tretjih počitnicah — prihajala ni vsako leto — pa je ni bilo videti drugje nego v cerkvi. Lopici na vrtu se je bila povsem izneverila. Od maše grede je gledala v tla; semtertja se je pogovarjala s starimi ženicami. Oblačila se je črno. Vsi so pravili, da bo nuna. Pa ni postala nuna, ampak po želji starega strica, ki ji je dal lepo doto — žena agenta Kvatnika. Ta Kvatnik je bil

znan*in na najboljšem glasu kot pobožen voditelj romarjev. Ona ga seveda ne bi bila vzela na željo stričev, pa pokorila se je svojim učiteljicam, ki so rekle, da je to volja božja.

Toda na vse to vdova Albina sedaj ni mislila. In vendar je objemalo ta leta toliko poezije, poezije veselja in miru! A to je bila mladost, oni svet, v katerega vdova Albina ni več smela. Ona si je bila s strašno doslednostjo in energijo ustvarila nov svet, oni svet, ki plava po stanici od rojstva bolne deklice, ki se zgrinja in spenja po stenah tihe katedrale.

Vdova je mislila na zadnje besede, katere je bila govorila nocoj Ribiču.

Nekaj jo je težilo. Priznala si je, da je to vest. Tako ji vest navadno ni govorila. Ona se je redkokdaj menila s kom. O takih stvareh kakor danes se sploh ni pogovarjala z nikomer, v sebi pa je bila to zdavnaj preživela. Zakaj so jo mučile zadnje besede? Premislite: en sam prizor ji je silila vest v spomin, en prizor, ki je bil tako vse drugačen nego njene zadnje besede nasproti Ribiču, tako različen od njenega sedanjega stanja! In na ta prizor bi bila morala pomisliti, predno je bila tako govorila.

Ona ni odriivala vesti. Čemu? Očitanje vesti je bilo zanjo sreča, toda trpela je mnogo. To je bil njen kes, njena pokora, vse obenem. In kes in pokora sta bila njena sreča.

Tudi zdaj se je radovoljno vdajala mukam vesti. Svojo lepo glavo, svoje mirne oči, svoje tihe ustnice, svoj čisti vrat, svoje bele roke, ves svoj život je pokladala pokorno na žrtvenik. Tudi si ni odganjala misli, ki so jo vlekli brez usmiljenja v gozdič in ji v bleščeči luči kazale steze, po katerih je hodila, pričakujoč v drugem tednu zakona soproga z daljnega pota. Vse je bilo razgrnjeno pred njo: — Ob stezi so rasle trepetlike in grešno drhteale z njo, polne veselega hrepenenja in neznanega poželjenja. V grmovju se je igral par penic »skrivalice«. Albina je hitela po stezah, in zaljubljeni parček je letal z njo — tako se ji je zdelo. Visoka trava na zeleni ravnici se je zgrinjala in se poljubljala s kodrastimi cvetnimi glavicami. Albina je bila prišla prezgodaj, in Kvatrnika ni hotelo biti dolgo dolgo. Vedno iznova je hodila na visoko ravnico in se ozirala po beli cesti, ki se je vila čez travnike in njive. Pri tem se je izmučila. Legla je v travo ob stezi, da bi se malo odpočila. Bilo ji je tako mehko okrog prsi! Taka sladkost je kipela iz pomladanske prirode! Bilo je vse opojno, omamljivo. Zaprla je oči in se potapljala v razkošnost veselega pričakovanja. Objelo jo je gorko odelo poznega popoldan-

skega vzduha. Okrog so brenčale žuželke, tiha godba . . . drešnavo šumenje . . . dišeča toplota . . . V dolgih presledkih ji je izginilo vse v zavesti . . . Zaspala je.

Ko se je zbudila, je zagledala pred seboj obraz svojega soproga tako blizu, da jo je dosegalo njegovo dihanje. Na ustnicah je čutila sledove poljuba, ki jo je bil zbudil. Okrog se je bil razgrnil somrak.

»Tako me čakaš, ti zaspanka?! Lepa je ta,« ji je govoril soprog in ji pretil s prstom.

»Premisli, Anton, zaspala sem . . .«, je rekla ona, in glas se ji je tresel. Soprog pa se ji je smejal in ji popravljal s čela mokre lase, ki jih je bila že zapadla rosa.

Takrat je bilo vse okrog nje lepo, in s soprogom sta se smejala vsaki stvari, vsaki še tako brezpomembni besedici.

To jo je sedaj mučilo.

Vsak oni hip se je sedaj raztezal v ure, polne težkega truda. Vsak objestni smehljajček je bil sedaj rabelj s tisočeriimi drobnimi šili.

To so muke iz življenja, ki je za življenjem . . .

Ali v teh mukah je bilo nekaj sladkega. Nadnaravna slast je plavala nad njimi. Zazdelo se ji je, kakor da bi ji kapljala na pokorno glavo sveta voda očiščevanja v dolgih, tenkih curkih. In v tem kesanju je bila zanjo neznana prelest. Čutila je mehko razkošnost: to so bile že druge cvetlice, druge travice z drugačnimi glavnicami. A premembe sama ni čutila. Ni vedela, kdaj so ornamentne lilije dobile sok in življenje vase, kdaj so se odločile od zidu vrtnice in se začele pozibavati v vetru, kdaj se je priroda vkradla v svoje med zidove ujete forme. Ali mahoma jo je objel tako svež vonj, tako nebeško hladilo!

Zunaj se je bil okrepil veter in odprl okno, katero je bil Ribič samo priprl.

Vdovi je šinil pogled na okno. Smreka, kateri se je videl poprej samo vrh, je stala sedaj cela pred njo, zavita v prosojen mrak pomladanske noči. Veter se je lovil v njenih vejah, med katerimi je zaživelo čudno življenje. Začela se je pripogibati z vrhom, vejami prav kakor živa, nadnaravno živa. Vabila jo je iz hiše.

In vdova ji je sledila mehanski liki mesečnica.

Oprezno je odprla vrata svoje sobe. Potem je v veži postala in poslušala, ali se bo kaj genilo v postrežničini sobi. Vse je bilo mirno, samo rahlo dihanje se je čulo, in budilnik je glasno tiktakal. Nato je varno pritislila na kljuko malih vrat. Bila so zaklenjena. Začela je tipati po steni in iskati ključ. Našla ga je na desnem

podboju. Previdno ga je vteknila v luknjico in ga obrnila. Ko je stopila za hišo, je za hip postala, negotova, kam naj gre. Potem pa ni šla na ono stran vrta, kamor jo je prej vabila smrečica, ampak je zavila na drugi konec hiše.

Na vrtu se je še komaj poznala peščena pot. Trava je visela nanjo, kosmulje in grozdičje se je bilo čez mejo razkošatilo, debeloliste georgine so se oblastno stezale na stezo. V sredo vrta, pred hladnico na okroglici, kamor je ona po navadi sadila lilije, tulipane in bele hrizanteme, pa je bila letos dekla nasadila graha in srhkih paradižnikov. Ti so skoro zaslanjali vhod v hladnico. Po njej se je bila razhobotala divja trta, katere ni letos nihče obrezal.

Vdova ni hotela v lopico, ampak je ostala pred njo. Tako novo se ji je zdelo vse okrog, novo in čudno.

Izpod jazminovega grmovja na kraju vrta se je valila sivkasta megla, vijoč se v najčudnejših oblikah med vejami dreves in stebli cvetlic. Vse je bilo v dimu. A ta dim je bil opojen; celi vrt se je potapljaj vanj. Samo sadno drevje in laški jeseni so se spenjali visoko, in še više je strmelo nebo z milijoni zvezd, ki so pričakovale luno.

In potem je prilezla luna.

Oblački sivkastih megla so se spoštljivo umeknili in se postavili v vrsto ob vrtni ograji. Luna jih je osvetila; videti so bili kakor vojaki, oblečeni v srebrno obleko.

Vdova je stala pod cvetočim laškim jesenom in opazovala to nočno življenje. Nanjo so padali obleteli cvetovi: majhni, rumenkasti, nazobčani, z luknjico odspodaj. To je bilo počasno, nepretrgano padanje skozi gosti zrak, napolnjen s silnim vonjem po laškem jesenu. Omamljiv vonj! Dremavo premikanje, izginjanje, prikazovanje! . . . Vdova je nepremično gledala to vrtoglavljenje drobnih cvetov in puščala, da so se usipali nanjo, ji drsali po glavi, čez čelo, preko oči, ji trepetali po vejicah, polzeli po licu, čez ustnice ter se spuščali po dolgih gubah njene obleke navzdol.

Prihajala je v ono stanje, v katerem se volja in razum tiho umičeta . . .

In v tem stanju se je zgenila in se bližala oknu sobice, v kateri je ležal notarski kandidat Ribič.

Okno je bilo tako visoko, da ni bilo mogoče s tal pogledati v sobo. Vdova si je malce privzdignila krilo, se ozrla parkrat okrog, pazno poslušnila in varno stopila z nogo na najnižjo letvico opore za vinsko trto, ki se je spenjala ob zidu. Pogledala je še enkrat po

vrta. Megleni vojaki so stali še vedno tako spoštljivo ob ograji, med vejami laških jesenov pa se je slišalo tenko pikanje. Z vej se je odločil včasih tudi kak orumenel, prosojen listič in se spustil proti zemlji, udarjaje s pecljem ob mladike.

Vdova je posegla z rokami med trto, poiskala med širokim perjem letvico in se oprijela zanjo. Nato se je vzdignila od tal in se prijela z desnico za okvir pri oknu. Vzpela se je toliko, da je prišla z očmi nad rob okna. Zastorove deščice so bile spuščene malo nad polovico okna. Pod njimi se je moglo pogledati v sobo. A nič se ni dalo razločiti v njej. Vdova je napenjala oči. Luna še ni bila priplavala čez streho, a od neke oddaljene stene se je probijal skozi redkejšje jesenove veje medel odsvit. Vdova je že zagledala vrata in na njih visečo otiračo . . . Zdajci se ji je zdelo, da se nekaj giblje v sobi; prav pred šipe se je pomolilo nekaj kakor moški obraz. Vdovi je zamrl v grlu glas. Preperela letvica se je zlomila s precejšnjim treskom, in vdova se je počutila na tleh.

Naglo se je pobrala in izginila za oglom skozi mala vrata.

* * *

Zjutraj je bil krasen dan.

Daljne gore, žareče v jutrnjem solncu, so se videle prav blizu. Zrak je dihal svežost.

Notarski kandidat Ribič je sedal na voz, pripravljen za odhod. Na pragu velikih vrat je stala vdova Albina; oblečena je bila v lahno jutrnjo obleko. Stala je mirno, a vendar je izražala vsa njena postava živahnost in veselje; tako lahkotna je bila. Smehljala se je komaj vidno.

Z Bogom, milostljiva!« je klical Ribič, oziraje se, ko se je voz že premikal.

»Z Bogom, gospod Ribič! Skoro zopet pridite!«

Voz je oddrdral, in vdovine poslednje besede težko da bi se bile čule. A vdovi so bile ostale na obrazu; zakaj zasijal ji je pri njih, in v vseh potezah je zatrepetalo nekaj novega, ki šele pride . . .

Goethe.

Spisal S.

Dne 28. avgusta letošnjega leta je minilo 150 let, odkar se narodil v Frankobrodu ob Menu Goethe, gotovo eden izmed največjih pesnikov in pisateljev vseh časov; in kakor so se pred kratkim ob stoletnici Puškinovega rojstva vsi listi izobraženih narodov spominjali velikega ruskega pesnika, ki je svojemu narodu ustvaril pesniški jezik in ki se je pojavil med slovanskimi narodi prvi kot literat v velikem stilu, dostojno začenjajoč v ruskem slovstvu dobo razcvitanja in vedno večjega razvoja, tako so zdaj ob stopetdesetletnici njegovega rojstva proslavljali vsi listi nesmrtnega pesnika »Fausta«, ki je završil najsijajnejšo dobo v slovstvu svojega naroda, dobo Lessingovo, Wielandovo, Herderjevo in Schillerjevo.

Spominjamo se ga tudi mi Slovani, kajti on nam je simpatičnejši od kateregakoli drugega slovstvenika spričo tega, ker se je živahno zanimal tudi za poezijo Slovanov, osobito za srbske narodne pesmi, s katerimi ga je seznanil Vuk Karadžić. —

Kakor suverenu na polju slovstva so se mu klanjali konec drugega in tretjega desetletja malodane vsi izobraženi duhovi tedanje Evrope, in izkazovali so mu časti, kakor dotlej le malokateremu pisatelju. V sedanjem času se more z njim primerjati samo Tolstoj, čigar vpliv na moderne duhove v nekaterih ozirih še celo prekaša vpliv, ki ga je imel Goethe na svoje vrstnike.

Ko je prestoloval v Weimarju, vzvišen kakor Jupiter, so se mu prihajali poklanjat znameniti možje od daljnih strani. Med njimi, ki so prišli z njim v dotiko, so bili nekateri, ki so pozneje igrali večjo ali manjšo ulogo v duševnem razvoju slovanskih narodov; omenjamo le Kopitarja, ravnokar imenovanega Vuka Karadžića, zlasti pa Adama Mickiewicza. Njegovo ime je zaslovelo ne le med Angleži in Francozi, med katerimi je bil, kakor nam priča njegov sestanek z Napoleonom, znan kot avtor »Wertherja«, temveč tudi med Slovani samimi, čeprav on s svojimi deli niti daleko ni tako neposredno vplival na pesništvo kakor pa njegov veliki vrstnik Byron n. pr. na Puškina in Lermontova.

Moj namen je, podati tu samo par črtic o možu, o čigar življenju in delih je nastala že ogromna literatura; nešteti biografi so

zasledovali njegova pota, tako da je znan skoraj vsak dan iz njegovega življenja; brezštevilni komentatorji so se pečali z njegovimi deli in razjasnjevali nejasna mesta v njih; nešteti kritiki in estetiki so ga presojali z različnih stališč, eni z ljubeznijo in občudovanjem, drugi z mržnjo in rezko obsodbo. Eni so gledali nanj kot na vzor harmonično razvitega duha, drugim pa je bil človek brez vsakega moralnega prepričanja, hladen egoist, motreč dejanja drugih brez vsakega osebnega zanimanja, človek, ki je v času, ko so se njegovi sozemljani bojevali zoper zakletega tirana, držal roke vzkiž, brez vsakega sočutja, brez vsakega izpodbujanja in sodelovanja, očitno pripoznavajoč, da mu je Napoleon največji veleum njegovega časa, proti kateremu se mu zdi vse prizadevanje njegovih nasprotnikov brezuspešno, kakor početje pigmejev.

Značaj njegove osebnosti narisati v kratkih potezah, je sploh nemožna stvar; v njegovih delih kakor v njegovem življenju je toliko raznoličnosti, da se nam nikakor ne zdi čudno, da so ga presojali s tolikih, čestokrat popolnoma nasprotnih si stališč. Kakor skoraj vsakemu znamenitemu možu se je godilo tudi njemu. Eni so častili v njem velikega pisatelja in pesnika, ki je, neprestano zajemajoč tvarino iz življenja, jo preustvarjal v globinah svoje notranjosti v dragocene bisere, drugim je bil le navaden človek, in opažali so na njem le madeže.

Da se prav oceni, se morajo vpoštevati pred vsem razmere in okolnosti, v katerih je Goethe odrasel in živel. Le-te so bile seveda zanj tako ugodne in srečne, da mu je bilo mogoče razvijati svoje moči neprestano in skoraj brez vsakega zadržka. V tem oziru mu je morebiti podoben samo Rafael, ki je, prišedši v Rim, našel na dvoru Julija II. in Leva X. torišče za svoja dela kakor nalašč pripravljeno.

Mladostna leta je preživel Goethe v svojem rojstnem mestu. Njegov praded od očetove strani je bil kovač, njegov ded krojač in gostilničar, in šele njegov oče se je popel na višjo stanovsko stopnjo: užival je naslov cesarskega svetnika, a inache je živel sam zase, vedno čudak in posebnec v vsakem oziru. Oče je sam skrbel za prvi pouk svojega sina, nad katerim je mlada mati čuvala z veliko skrbjo. Pouk, ki ga je užival, ni bil ravno sistematičen, a za takratne razmere je zadostoval, da je mogel že l. 1765. iti na univerzo v Lipsijo, kjer se je posvetil pravoslovju. Suhoparna predavanja ga niso mnogo zanimala; obolel je in se zato vrnil l. 1768. domov; l. 1770. pa je odšel na univerzo v Strassburgu, kjer je dovršil študije l. 1771. Razen

kratkega bivanja v Wetzlarju, kjer je bil nastavljen pri komornem sodišču kakor praktikant, in nekaterih potovanj je živel do l. 1775. večinoma doma v Frankobrodu. V tem času je izdal, in sicer l. 1773. igro: »Goetz von Berlichingen«, l. 1774. pa roman: »Leiden des jungen Werthers«, ki je na mah razglasil njegovo ime po širnem svetu. Z nobenim poznejšim delom ni vzbudil Goethe toliko pozornosti kakor ravno z »Wertherjem«; vse je čitalo ta roman, vse je togovalo z Wertherjem, pretakali so se celi potoki solza, in sentimentalnost, za katero je tedaj mladane bolehalo vse, je naslikana v tem delu najlepše in najpoetičneje. Dokazano je celo, da so nekateri v svoji prerapetosti posnemali Wertherjev čin ter lastnovoljno šli v smrt. To je seveda dalo mnogim povod, da so zvrčali vso krivdo na pesnika samega. Cerkev in država sta začeli boj proti tej knjigi; v Milanu so jo sežgali na povelje nadškofovo na javnem trgu, mestni očetje v Lipsiji so jo prepovedali pod kaznijo. Vse to pa je imelo le posledico, da se je l. 1775. natisnila enajstkrat. Zarimivo je, da se je celo Napoleon sam veliko bavil s tem romanom. Ko je bil l. 1808. v Erfurtu, je pozval Goetheja k sebi. Začel se je z njim takoj pogovarjati o Wertherju, o katerem je trdil, da ga je prečital že sedemkrat. Napoleon je dokazal pri tej priliki pesniku, da je način, kako je on motiviral samomor Wertherjev, napačen; preveč nenaravno je namreč dejstvo, da bi si bil končal Werther življenje ob enem tudi radi preziranja in radi žaljene časti, kakor je to pesnik pisal v prvi izdaji svojega romana.

Nova doba se je začela za Goetheja z njegovim prihodom v Weimar, kamor je dospel dne 7. novembra l. 1775. na povabilo mladega vojvode Karla Avgusta, ki ga je že dne 11. junija 1776. l. poklical v tajni svet, l. 1779. pa ga imenoval za tajnega svevnika, da bi ga s tem stalno privezal na svoj dvor. S tem imenovanjem — ki pa je vzbudilo veliko nevoljo radi tega, ker je bil Goethe preprostega rodu — je bil pesnik stalno rešen vseh gmotnih skrbi. V Weimarju je živel takrat mnogo mož, ki so se resno bavili z leposlovjem, in s katerimi je on občeval, sosebno z Wielandom, ki ga je bila poklicala vojvodinja Amalija že l. 1772. na svoj dvor za odgojitelja svojih sinov. L. 1776. je prišel tja tudi Herder, ko je bil nastopil mesto generalnega superintendenta. Najvešji vtisk pa je učinila na Goetheja gospa Karlota pl. Steinova; pisma, ki jih ji je pisal, kažejo, kako da ji je bil vdan, in kaknega velikega pomena da je bila ona za njegov razvoj. — Uradovanje mu ni prizadevalo mnogo posla in skrbi, in v tem oziru zelo rahločutni vojvoda tudi

ni mnogo od njega zahteval. L. 1782. je prejel plemstvo; diplomu je poslal gospe Steinovi z besedami, za njegov značaj značilnimi: »Meni je tako čudno, da si ne morem pri tem ničesar misliti«.

Weimarske razmere mu pa vendar niso pripuščale, da bi bil mogel koncentrovati vse svoje misli za kako večje delo. Da bi se jih za nekaj časa iznebil, je odpotoval dne 3. septembra 1786. l. natihoma iz Karlovih varov proti jugu. Davno se je že bila v njem vzbudila želja, da bi spoznal in gledal na svoje oči mesta klasične umetnosti. Na tem potovanju po Italiji se mu je odprl nov svet; z nenavadno vnemo in navdušenjem je proučeval ostanke iz grške in rimske dobe ter tudi dela italijanskih umetnikov; z zanimanjem pa je opazoval tudi ljudstvo, kakor nam svedoči n. pr. njegov popis rimskega karnevala.

V Rimu je dovršil dramo: »Ifigenija v Tavridi« in pa žaloigro »Egmont«; obe drami je bil začel že davno poprej, a ju je večkrat predelal.

Pomudivši se v večjih mestih, kakor n. pr. v Rimu in v Benetkah po dalje časa, in prehodivši skoraj celo Italijo, se je povrnil šele l. 1788. v Weimar, izpremenjen kot človek in umetnik. Njegovi prejšnji znanci ga niso mogli več razumeti, in njemu samemu ni bilo več toliko za družbo kakor poprej. Tudi razmere h gospe Steinovi so se ohladile, posebno odkar je bil vzel k sebi neko preprosto dekle, Kristijano Vulpius, ki mu je l. 1789. porodila sina, in s katero je doslej živel v divjem zakonu. Ona sama mu je bila vdana s celim srcem in mu je pridno gospodinjala. Njej je posvetil krasne »rimske elegije« in pa pesem o »metamorfozi rastlin«.

Zadnje desetletje prejšnjega stoletja je bilo zanj celo plodovito. Bavil se je mnogo s prirodoslovjem, posebno z rastlinstvom in z mineralogijo ter z anatomijo in optiko; njegove zasluge na tem torišču so primerno ocenili šele po njegovi smrti priznani učenjaki, kakor n. pr. Helmholtz in drugi. Odkar je pa začel l. 1794. občevati s Schillerjem, s katerim ga je vezalo prijateljstvo do le-tega smrti l. 1805., je obrnil svojo pozornost zopet na raznovrstna pesniška dela.

L. 1806. se je poročil s Kristijano Vulpius, česar mu različni krogi niso mogli odpustiti. Poslej je bival, kadar ni potoval, večinoma v Weimarju, kjer je imel svojo lastno hišo. Vedno duševno delaven, se je zanimal za najrazličnejše stvari in se bavil z neštetimi vprašanji, tičočimi se umetnosti, človeštva in narave, samo za politiko ni kazal nikdar niti najmanjše pozornosti.

Izmed njegovih del, ki jih je dovršil na vrhuncu svojega razvitka, je razen par romanov, njegove avtobiografije in pa »Zahodno-vzhodnega divana«, v katerem se nahajajo pesmi, ki se lahko štejejo med najlepše bisere svetovne literature, največje, najglobokoumnejše delo »Faust«. Prvi del »Fausta«, ki ga je začel pisati že l. 1774., je skončal l. 1808., drugi del pa, ki je težko razumljiv radi premnogih alegorij, katere ga prepletajo kakor arabeske, je dovršil l. 1831., kratko pred svojo smrtjo, ki ga je dohitela v pozni starosti dne 22. marcija 1832. leta.

Goethe velja v prvi vrsti za liričnega pesnika in po pravici; on je rojen lirik. Skoraj vse njegove pesmi so izraz njegovih subjektivnih odnošajev nasproti svetu, in on sam je poudarjal, da jih je zložil le ob prilikah, ki so se mu ravno nudile. V verzih je izlival svoje čute do ljubljenih žen, v verzih je podajal svoje izkušnje in nazore o življenju, verzi so mu bili orožje — skoraj da edino orožje, s katerim se je bojeval proti nasprotnikom svojim. V liriki je gotovo eden največjih mojstrov. Pod njegovim peresom so se spajale besede v blagoglasne ritme, iz katerih diši naravna preprostost brez vsakega umetelničenja, ki bi kvarilo neposredni užitek njegovih poezij. Seveda s tem še ni rečeno, da bi bile vse enake vrednosti; a mnogo je takih, iz katerih odseva vprav klasična, divna lepota, in ki so izraz pravega umetnika, stvarjenega po milosti božji. Značilno je obenem za Goetheja, da je on — menda prvi med evropskimi pesniki — začel zajemati motive iz neizčrpnega vira orientalske poezije; že v svojih najlepših baladah (»bog in bajadera«, »usoda parijeva«) je vzel snov iz indskega bajeslovja, pozneje pa, ko se je bil seznanil s Hafisom, Firduzijem, Euverijem in drugimi perškimi pesniki, je nanizal v svojem »Zahodno-vzhodnem divanu« celo vrsto najlepših biserov, ki se jim naše oko ne more nadviti. Dasiravno pesni v »Divanu« po svoji snovi niso izvirne — skoraj vsaka misel v »Divanu« se nahaja v slični obliki pri orientalskih pesnikih — vplivajo vendar na nas kakor bajni eksotni cvetovi, presajeni v vsej svoji svežosti iz daljnega orientu na zapadna tla.

Dasí pa je Goethe velik lirik, je vendar živelo tudi za njim mnogo pesnikov, ki so ustvarjali pesmi, lepe in morda rahločutnejše od njegovih, tako da se vobče njegova lirika ne more več imenovati moderna, vsaj v sedanjem pomenu te besede ne. Umetnost namreč ni pojem, ki bi se dal obkrožiti s kakimi mejami, ki bi se dal določiti po gotovih zakonih; umetnost je enaka boginji, ki ljubi prostost ter ne hodi vedno po eni in isti poti in ki včasih premenja svoje oblačilo,

da osupnejo oni, ki so domnevali, da ji najbolj prija strogo klasična grška in rimska toga. Tako so se v drugi polovici in konec tega stoletja pojavili pri različnih narodih, osobito pri Francozih pravi lirični talenti, ki so razširili »delokrog« lirike, ki so, prisvojivši si snovi, na prvi videz popolnoma neprikladne za pesniško obdelovanje, raztesnili obenem obliko ter izvabili iz strun človeškega čuvstvovanja glasove, ki jih poprej ni bilo slišati, in pogodili v barvah nove kombinacije in nianse s toliko umetnostjo, da se jim ne more vselej očitati samo igranje z besedami. V tem oziru se Goethejeva lirika ne more več primerjati sedanji; a kdor ima čut za pravo poezijo, ta najde v njegovih pesmih mnogo prekrasnih stvari, mnogo večno lepega, večno jasnega. Mimogrede naj omenimo le verzov, ki jih je posvetil slavni poljski pianistinji, gospe Szymanowski.

Kot epik se ne more posebej v pošteve jemati; gotovo je tudi, da ni bil dramatik kat' exohen. Njegova manjša dramatična dela nimajo posebne vrednosti; njegova večja dela pa, kakor n. pr. Egmont, Ifigenija v Tavridi in Torquato Tasso, ki so bila takisto kakor manjša namenjena za gledališče, in pri katerih se je mnogo trudil, da jim je dal primerno obliko, nimajo vkljub prekrasni dikciji in mnogim, z mojstrsko roko naslikanim prizorom tistih svojstev, ki jih zahteva navadno občinstvo od dramatičnih umotvorov, posebno kar se tiče razvoja, živahnega stopnjevanja in zaključka dejanja. Celo v »Faustu« sledijo mnogi prizori drug za drugim brez organske zveze in utemeljitve, a konec prvega dela je tako dramatično završen, da učini na vsakoga globok in pretresljiv vtisk. Sicer pa on sam s Faustom ni nameraval podati dramatičnega dela v ožjem zmislu, in Faust ne more biti merilo zanj kot dramatika. Kot dramatik se ne more staviti v eno vrsto s Sofoklejem, Shakespearejem in Molièrejem. A dočim so drugi obračali svojo pozornost večjidel le na kako posebno vrsto pesništva, je Goethe deloval na vseh poljih z velikim uspehom. V svojem dolgem življenju je ustvaril celo množico del, raznovrstnih i po vsebini i po obliki.

Kar dela Goetheja tako velikega in mu svoji tako odlično mesto v svetovni literaturi, je izredna obširnost njegovega duha, je mnogovrstnost velikih in globokih idej, ki jih je izrazil v svojih spisih. Elasticiteta njegovih duševnih sil, negovana po najugodnejši konstelaciji vseh razmer, ki vplivajo na neprestani razvoj duševnih zmognosti, mu je omogočevala, da je uspešno deloval i na toriščih, kamor večinoma literati ne zahajajo, ker jim navadno tesni delokrog, na katerega so navezani, in pa okoliščine, v katerih so odrasli, tega

ne pripuščajo. Spričo svoje prostosti in neodvisnosti je mogel stopiti vselej in povsod v kolikor toliko neposredno dotiko z vsemi duševnimi pojavi svojega časa, in tako so nanj vplivali najrazličnejši vtiski, ki izpodbujajo k delovanju, vtiski, katerim se večina drugih ne more vdajati radi tega, ker jih obdaje od vseh strani zidovje malenkostnih razmer, ki utesnjujejo individualnost in preprečujejo jasen pogled in razgled po svetu. Goethe takih ovir ni nikdar čutil, ali da se izrazimo boljše, on se jih je mogel vsekdar z večjo ali manjšo lahkočo iznebiti. Da so pogoji, učinkujoči prosto razvijanje individualnosti, izredno velikega pomena, ni treba posebej naglašati. Že Napoleon sam je vabil ravno z ozirom na to Goetheja v Pariz, češ, da pesnik ravno tam najde priliko, da se mu razširi obzorje veliko bolje nego kjerkoli drugje.¹⁾

Da je Goethe dosegel toliko, so mu omogočili razen prirojenih duševnih sil, ki so seveda prvi pogoj, in razen dolgosti življenja pred vsem ugodni odnošaji, v katerih je živel. Goetheja si takega, kakršen je, brez Weimarja ne moremo misliti, kakor i Rafaela brez Rima ne. No, te okoliščine, ki so ga obvarovale vsake borbe za obstanek, so bile vendarle nekako ozadje njegovi osebnosti, ki se je dvigala kvišku ponosno in samostojno, stoječa na svojih lastnih tleh in vplivajoča z olimpijsko impozantnostjo na vrstnike, ki so ga občudovali kakor bitje, vzvišeno nad mizerijo življenja. Vsekakor kolikor toliko po pravici; vendar pa je tudi on, če se oziramo na njegove intimnejše odnošaje, moral plačati naravi obilen tribut kakor glede svoje osebe, tako tudi glede svojih rodbinskih razmer. V ožjem krogu svojcev mu ni bilo dano uživati neizkaljene sreče. Njegov edini sin, ekscentrski in nenormalen v vsem svojem vedenju, mu je umrl v najlepših letih; smrt njegova mu je prizadejala mučen duševni udarec, ki ga je pa kakor vse drugo prenašal mirno dušno, iščoč tolažbe le v delu. S toliko avtosugestijo kakor Goethe se je pač le malokdo znal braniti neprijetnostim življenja, ovirajočim bodrost, mironost in jasnost duha. Ob vojni, ko so besnele okrog njega divje strasti, se je vglobil mirno v svoje študije, nepristopen za vse, kar se je dogajalo v njegovi bližini in kar je vse druge toliko razburjalo. Jako zanimivo in značilno za njegov značaj v ravno tem oziru je sledeče dejstvo: Ko se je v tridesetih letih pojavila v Franciji re-

¹⁾ V enakem zmislu se je izrazil letos Janovski, kurator učnega oddelka v Kavkazu, v pedagoški listu »Ruskaja škola« o Puškinu, da bi namreč le-ta nikdar ne bil postal oni slavni Puškin, ko bi bil moral živeti v sedanjih razmerah.

volucija iznova in so se vseh oči obračale s pozornostjo in strahom v Pariz, je nekoč vzkliknil Goethe, izredno raznet in s plamtečimi očmi, proti svojemu prijatelju Soretu, da je sedaj vzbujenost duhov dosegla višek, in da je vendar že začel bruhati vulkan z vso silo, kakor je bilo pričakovati že davno. Soret mu je pritrjeval in mu začel praviti o najnovejših poročilih, ki so dospela iz Pariza; a kako se je začudil, ko je uvidel, da Goethe ne misli na revolucijo, temveč na prepir, ki ga je zasledoval ves čas z največjim zanimanjem: na znameniti prepir v francoski akademiji med Cuvierjem in Geoffroy St. Hilairejem!

V svojih »pogovorih z Goethejem« je narisal Eckermann z natančnostjo in ljubeznijo učenca, ki gleda z občudovanjem na svojega mojstra. Tu se kaže Goethe, kakršen je bil in žil; tu ga vidimo skozi male in preproste naočnike Eckermannove v njegovi velikosti in delavnosti, ki je bila vprav čudovita. Nikdar ne mirujoč, se je pečal poleg svojih spisov zdaj z znanstvenimi, zdaj s slovstvenimi in umetnostnimi vprašanji; vsaka majhna stvarca v naravi, vsak kamenček, vsaka rastlina je bila takisto predmet njegovih študij kakor vsaka knjiga važnejše vsebine, kakor vsak katerikolisibodi pojav na polju vede, slovstva in umetnosti.

Svet, ki ga je obsegal s svojim duhom in v katerem se je čutil domačega, je bil velik, je bil del vesoljstva. Neprestano je predeloval v sebi vtiske, ki mu jih je podajalo življenje, neprestano se je bavil z umetnostjo v najširšem zmislu, sam ustvarjajoč in z isto vnemo vdajajoč se užitku tujih del, in neprestano je proučeval tudi naravo, vztrajno zasledujoč njene večne in nepremeljive zakone. In tako mu je bilo mogoče, podati v »Faustu« grandiozno sliko stremljenja človeškega duha po resnici in lepoti, stremljenja, ki doseže svoj smoter le po borbah, zmotah in mukah. Enako sliko, obsegajočo zemljo in nebo, je ustvaril pred Goethejem samo še eden: Dante, ki je v svoji »Božji komediji« kristalizoval duh srednjega veka.

V sezoni.

Spisal Vasilij.

I.

loveku ni dobro samemu biti,« je dejal gospod učitelj Čuš, ko je zavil okoli ogla Andrejeve hiše in ugledal Manico.

»Dober večer, gospod učitelj!« ga je pozdravila z donečim svojim glasom. »Nocoj pa pozno pribajate!«

»Nič ne de, Manica. Veš, da vselej že radi tebe pridem, če bi drugega ne bilo.«

»Uh, da vas ni sram, gospod učitelj! Komaj štirinajst dni je, kar ste prišli, pa že gledate za vsemi dekleti. Pa da vas ni sram!«

Učitelj se je smejal.

»Saj ni tako hudo, Manica!« je odgovoril in si samozavestno vihal plave brčice.

»Kje pa imate profesorja?« je nadaljeval po kratkem premolku.

»V sobi pri drugih.«

»Prišel je popoldne? No, seveda. — Kakšen mož pa je ta tvoj stric?«

»Oglejte si ga raje sami, gospod učitelj!«

»Počasi, počasi! Naglica ni pridna!« je zaklicala še Čuš za Manico, ki je odhajala proti vodnjaku, potem pa stopil v hišo.

V gosposki sobi so pili občinski tajnik Lilek, vaški poštar Grčar, profesor Remec in njegov brat Andrej, občečislani lastnik gostilnice »Pri sodu«.

Pozdravljen nam, predragi Andrej! Pozdravljen nam, dobrotnik naše vasi, podpornik naših častitih teles, pozdravljen, zdravnik naših želodcev! Pozdravljeno nam bodi tvoje zavetišče in pribežališče žejnih, lačnih in trudnih! Kako vabljev je hladni tvoj hram, kako mameča tvoja pijača, kako tolažilna tvoja krepčila! Prijetna je tvoja oseba, dragi Andrej, nam in Gospodu, ker ti si uravnal svoje življenje po besedah svetega pisma. Srce se mi topi, ko se spominjam tvoje skromnosti, pohlevnosti, ponižnosti, krotkosti in okroglosti. Nisi se prevzel, ko ti je v blagostarju narastel trebušček, in zato nam bodi pozdravljen, prisrčno pozdravljen!

Trije bratje ste bili, Andrej, in za najbolj razumnega so šteli tebe! In vendar, kaj sta dosegla ona dva? Eden je župan, in drugi

je profesor, a obema grenijo ljudje, oziroma ljudje in spe, življenje na vse mogoče in nemogoče načine.

Tebe pa, Andrej, spoštujajo, ljubijo in hvalijo vsi! Pri tebi si človek razvedri čelo, si prežene otožnost, pri tebi si poišče tolažbe, leka in miru. In zato ne zahaja k tebi samo kmetič, ki je ušel doma ženi, pri tebi se zbira tudi naša inteligenca. In tudi jaz, ponižen, toda odločen služabnik Vinka Loziča, te ne pozabim nikdar obiskati, kadar me zanese pot mimo tvoje hiše. Hvaležen sem ti, krčmar Andrej, in zato sem te proslavil s tem panegirikom, dasi mi bo morda kdo radi tega očital neznanje tehnike . . .

Gospod učitelj je stopil skozi vrata, obstal in premotril družbo, kateri je občinski tajnik Lilek ravnokar nekaj razlagal.

»Ho!« je zaklical Andrej. »Ivan, poglej, naš novi učitelj Čuš!«

Čuš pa je že stopil k Remcu, mu podal roko, se priklonil z največjo eleganco in rekel:

»Egidij Čuš, učitelj.«

»Me veseli, me veselil« je pokimal Remec blagohotno. »Jaz sem profesor Remec!«

»Moj pravi brat!« je pristavil Andrej. »S paglavci se ubija kakor vi, gospod učitelj!«

»Koliko časa pa ostanete tu?« je vprašal Čuš.

»Če mi bode ugajalo, morda kak mesec.« je odgovoril Remec.

»Kraj je res lep,« je dejal Čuš, »toda preveč smo oddaljeni od mesta. Jaz sem štirinajst dni tukaj, gospod profesor, in po pravici rečeno, dolgočasim se.«

»Kaj hočete, gospod učitelj, kaj hočete!« je Lilek posegel v pogovor. »Pomagajte si, če si morete, gospod Čuš!«

»Ali se meni godi kaj bolje, gospodje?« je vprašal Grčar, ki je doslej molčal in pil kakor čep.

»Vi imate vsaj ženo in otroke!«

»Da, ženo in otroke imam,« vzdihne poštar.

»Povem vam, gospod profesor, da si želim v mesto. Tam bi človek našel vsaj kako razvedrilo. Hej, kako smo se zabavali včasih! Gledališče, plesi, koncerti, veselice — ej, to so bile ure! Tukaj pa o počitnicah ni čisto nič!«

»Dvomim, gospod učitelj,« je odgovarjal Remec počasi. »Če iščete zabave, je po letu presneto malo najdete v mestu. Zato pa hodimo na kmete!«

»Jaz vam pritrjujem, gospod Čuš,« je vmes posegel Lilek, »povsem pritrjujem!«

»Res je,« se je oglasil tudi Grčar. »Pri nas ne zvemo ničesar, pri nas se ne zgodi nič, pri nas sploh ni nič!«

»Sam Bog, da imamo še Andreja! Kaj bi bilo brez njega?«
Trčili so na Andrejevo zdravje.

»He, he!« se je smejal Andrej zadovoljno. »Ali prinesem še pijače, gospod Grčar?«

»Kaj vprašujete?!«

»Mislim, da si bodem zlahka preganjal čas,« je zopet začel Remec. »Takah zabav seveda, ki ste jih vi našteali, ne zahtevam.«

»Seveda, seveda, vsak ima svoj okus,« je potrdil učitelj.

»Jaz sem vesel, da sem prišel iz knjig in prahu.«

»Sicer pa, kogar ravno veseli, najde i tu športa,« meni gospod Čuš zadovoljno. »Sedaj se je ravnokar začela sezona.«

Oni trije so prikimali, ker jim je bil Čuš že razložil pomen te »sezone«. Remec pa je vprašal:

»Kakšna sezona?«

»I lovska, seveda!« odvrne Čuš malomarno.

»Kaj je v tem času mnogo divjačine?«

»Vi pač še niste imeli nikdar puške v rokah, gospod profesor?« Remec je skoro malo zardel in brž odgovoril:

»To še ne sledi iz mojega vprašanja, gospod učitelj. Kolikor pa jaz vem, streljajo divjačino tudi druge čase.« Zadnje besede je izkušal Remec zaviti nekoliko ironsko.

»O seveda, seveda!«

»Torej . . . kaj sem že mislil povedati? . . . aha! Torej vi se zabavate sedaj z lovom?«

»Dosedaj se še nisem, toda se bodem,« je odgovoril Čuš. »Za četrtek smo že aranžirali majhno partijo.«

»Vi ste izkušen lovec, gospod učitelj?«

Čuš je lagotno popil kozarec vina in odgovoril hladnokrvno:

»Da, po Dolenjskem sem mnogo lovil.«

»Tam je namreč doma,« pripomni Lilek važno.

»Gospod profesor, jaz bi imel za vas predlog . . .«

»Torej?«

»Pojdite z nami!«

»Na lov?«

Remcu, ki še svoje življenje ni sprožil puške, se je ta misel zdela zelo zapeljiva.

»Torej pojdete, gospod profesor?«

»Hm, hm, morda, morda. Kje pa dobimo puške?«

»Za puške ni skrb,« odgovori učitelj.

»Ne, za puške ni skrb!« pritrdi Andrej. »Eno imam jaz, dve pa posodi Tone.«

Tone je bil tretji izmed bratov, vaški župan.

»Pa, ali bomo sami lovili? Saj niti ne vemo, kje je kaj živali. Vam so tudi ti gozdi neznani, in jaz se še izgubim v njih.«

»E!« Ta samoglasnik je Čuš čez potrebo zavlekel in obenem zaničljivo mahnil z roko po zraku. »Dober lovec že sam najde, česar išče. Sicer pa pojde z nami tudi sosedov Janez. Ali ne, Andrej?«

»Kdo je ta?«

»Sosedov sin!« de Andrej. »Če ni doma dela, gazi ves božji dan po gozdu. Če je pa kdaj že kaj prida domov prinesel, pa ne vem.«

»In kdo pojde še?«

»Tukajle gospod Lilek, jaz in Janez.«

»Zakaj pa ne vi, gospod Grčar?«

»Kaj mislite, ali bi šel?«

»Kakor vas volja,« odgovori Grčar leno in zaspano.

»Pa pojdem, gospod Čuš!«

»Torej je stvar v redu,« prikima učitelj. »Andrej, pijače!«

»Kaj pa, je li mnogo živali v teh gozdih?« vpraša še Remec brata.

»Živali! Divji petelini, zajci, golobje, srne, vrane, veverice, šoje, lisice, jazbeci — ej, divjačine! Na izbero, pravim ti, na izbero!«

II.

Zgodaj je še bilo v četrtek, ko se je zbirala naša lovska družba pri Andreju. Solnce se je komaj prikazalo nad gorami in skozi tenke meglene zastore osvetljevalo rosno travo. Po svetlomodrem nebu so plavalih lahni oblaki, ki so hiteli proti zahodu, dokler se niso pridružili ob obzorju belim meglam, ki so še zakrivale vrhove gora.

Zadnji je prišel seveda gospod Čuš, prvi pa je bil na mestu Lilek, ki je ves čas tekal temtertja ter se vsak trenotek še nečesa domislil. In še ko je bil prisopihal učitelj, že od daleč dajoč znamenje za odhod, se je postavil Lilek sredi dvorišča in zaklical:

»Psov pa le nimamo! In kaj bomo lovili brez psov? Še dlake ne prinesemo domov!«

Janez, velik in močan mladenič, z jeklenimi pestmi, je odgovoril lakonsko:

»Dobimo morda tudi pri županu! Pojdite, gospod profesor!«

Remec je pogledal Janeza, kako nese puško, in si potem svojo vrgel čez ramo.

»Ali imate patrone?« je vpil Čuš. »Prav. Jaz in gospod Lilek dobiva vse potrebno pri županu. Zdaj pa le brž, gospodje! Zamudili smo se!«

Župan, ki je imel s svojim bratom lov v najemu, je prebival precej visoko v klancu. Požuriti se je bilo treba. Gospod Čuš je stopal naprej z velikanskimi koraki in hitel kakor ameriška lokomotiva. Za njim je šel Janez, potem se je potil Remec s svojo puško, ki se mu je otepala okoli kolen, naj jo je držal z levo ali desno roko, da je bila steklenica v žepu v vedni nevarnosti, in zadaj je skakal živahni gospod Lilek, govoreč ves čas:

»Kako pa, ali pojdemo skupaj po gozdu ali ne?«

»Kakor se nam bo zdelo boljše. Nekaj časa že morda, potem pa si razdelimo teren,« se odzove učitelj.

»Samo jaz ne poznam gozda!«

»Gozd je vendar gozd!«

»Seveda, pa —«

Gospod Lilek je obmolknil za hip. A takoj je nadaljeval:

»Ampak rosa je. Vi ste prav storili, da ste obuli škornje, gospod učitelj.«

»Hej, star lovec vendar ve, kako se treba opraviti!«

»Na to nisem mislil. Zdaj bom pa ves moker.«

»To ni še nič hudega!«

»Sploh pa mislim, da se tu gori še pošteno spotimo!«

Čuš ni odgovoril.

»Da bi le kaj ujeli!«

Čuš se je naglo ustavil in pokazal na glavno cesto, ki je nedaleč križala njih pot.

Lovcem je zastala sapa. V solnčnih žarkih se je lesketal bajonet na puški, in v jutranji sapi je vihralo perje na žandarjevem klobuku.

»Gospod profesor, skrijte puško!«

Remec je stal potan, držoč v iztegnjeni roki morilno cev, in zaklical v čudu:

»I, gospod Čuš, kaj ne smemo?« in presenečen je gledal Janeza, ki je imel že zdavnaj puško za hrbtom.

»Molčite vendar! Seveda ne smemo. Za Boga! No, saj se je že skrtil za ovinkom. V Selo gre. Za danes smo brez skrbi.«

»Eni nevarnosti smo srečno ušli,« meni Lilek. »Ko bi nas bil zapazil, ne bi bilo mnogo z lovom.«

»Gospod Remec, zakaj pa niste skrili puške kakor Janez?«

»Zakaj, zakaj?« odgovori Remec, ki je šele zdaj izprevidel, da hodi po prepovedanih potih. »Kdo pa misli vedno na vse? Sicer pa, kaj bi bilo, če bi nas bil videl?«

»Puško bi vam bil vzela! Ali imate morda lovski list? No, vidite!«

»Da le nič hudega ni!«

»Pa lahko bi bilo. Čemu me kličete!« oponese še Čuš.

»Na mestu smo. Hitro smo hodili,« javi Janez, »komaj pol ure.«

III.

»Dobro jutro, oče župan!«

»A, po puške ste prišli!«

Gologlav, roke v hlačnih žepih, je stal mogočni župan naše vasi na pragu in zrl po prostranem dvorišču, na katerem so se vrstile smeti z gnojnico v lepi harmoniji.

»Po puške smo prišli, oče župan,« potrdi Čuš.

»Pa mislite kaj zadeti, a?«

»I no!« meni Janez ponižno.

»Nu, mislim, da mi ne napravite preveč škode, in da ne bo teklo preveč krvi.«

»Kdo pa ve?« vpraša Remec skoro prevzetno.

»O, saj nič ne pravim. Tebi tudi zaupam. Kaj pa boste streljali?«

»Kar dobimo.«

»Ali hočete psa?«

»Seveda, seveda! Brez psa ni nič,« de Lilek.

»Čakajte, prinesem vam orožje.«

Učitelj je porabil ta čas, da se je obrnil do tovarišev:

»Norčuje se iz nas! Glejte, da pride on v sramoto, a ne mi! Kar se mene tiče, storim svojo dolžnost . . .«

Molčali so vsi.

»Napeti nam bo treba vse sile; kajti če pridemo prazni, se nam bodo smejali. A tega ne smemo pustiti, tega ne! Upam, da se strinjate z menoj vsi!«

»Vsi!« reče Lilek.

»Kakor sem dejal: kar se tiče moje osebe, vam povem, da se brez plena ne vrnemo domov. In ti, Janez, zadeneš tudi kako živino, da bomo imeli kaj pokazati.«

»Saj smo štirje,« zamrmra Janez.

»Štirje smo,« potrdi učitelj. »Tudi na vas se zanašam, gospod Lilek. Saj niste prvič na lovu?«

Če bi bil slavni občinski tajnik hotel govoriti resnico, bi bil moral priznati, da je bil doslej z Remcem v tem oziru enak. A sramoval se je to povedati med takimi lovskimi imenitniki, in zato je odločno pokimal z glavo:

»A, seveda! Večkrat že!«

»Potem je dobro. Nekaj vaje že imate, in to je dosti vredno. Vi pa, gospod Remec, vem, da ne boste zaostajali. Pogumno naprej, in z nami bo sreča junaška!«

»Ahm!« Ta glas je prišel iz profesorjevega telesa.

»Stvar je torej dognana,« povzame Čuš. »Seveda je zavisna lovska sreča tudi od drugih faktorjev, s katerimi je treba računati. Jako važna stvar na lovu je puška, in če ta ni dobra, se ni nadejati plena. Jaz bi znal o tem marsikaj povedati.«

»Pa dobre puške so redke,« doda Lilek.

»Seveda so redke. Dandanes je dobra puška zlata vredna. Zato pa ni moči prorokovati uspeha.«

Ta hip je prišel župan s puškami.

»Gospod Čuš, vi vzemite to-le. Po navadi streljam jaz z njo. In kdo še nima puške? A, vi Lilek. Čakajte, vam jaz nabijem.«

»Na videz je dobra puška,« sodi Čuš. »Upam, da tudi dobro meče.«

»Mislim, da. Samo zadeti je treba. Koliko patron vzamete?«

»Vzamem več vrst. Morda pride kaj večjega.«

»Pa ne streljajte po nepotrebnem!«

»Hvala vam lepa! Pojdimo! A — potrpite še nekoliko, gospod Remec, potrpite! Dopoldne je še dolgo, in utrudite se po jarkih in goščavi dovolj.«

Remec je bil namreč med tem potegnil iz žepa steklenico in potegnil par požirkov.

»Za kratek čas, gospod Čuš!« je odgovoril Remec, župan pa se je smejal.

Gospod Čuš je samo zmignil z rameni in šel naprej.

»Mnogo sreče!« je zaklical še županov hlapec za lovci, ki so ponosno korakali v hrib. Ti pa so imeli njegove besede za roganje, in polastilo se jih je neko neprijetno čuvstvo.

IV.

V gozdu je gospod Čuš še enkrat izpregovoril tajniku, ker Remec je že zaostajal:

»Sedaj pa le pozor, gospod Lilek! Streljali bomo na vse, najsi bo ptič ali kaj drugega. Na lovu je treba paziti na vsako stvar.

Če se zaziblje veja, če zašumi listje, na vsak glas mora lovec poslušati. Ne govorite preglasno, da lahko čujemo vsak šum.«

»Kaj pa pes?« zašepeče Lilek.

»Psa bom imel pa pri sebi,« odgovori učitelj. »Mislim, da nima nihče nič proti temu?«

»Jaz že ne,« pomrma Janez.

»Torej je dobro. Le pazite! V kratkem pridemo v smrečevje, morda dobimo tam kako veriverico.«

Po kratkem molku je gospod Čuš nadaljeval svoje poučno predavanje:

»Če kdo kaj ustrelj, naj takoj zopet nabije, ker ni vselej gotovo, da je žival mrtva. Sicer imamo vsi dvocevke, toda gotovost je vselej dobra reč. Merite pa le dobro, da ne kvarimo zastoj smodnika. Reči vam moram, da bi mi bilo silno neprijetno, če bi lov slabo uspel. Zjutraj še, ko sem odhajal, se mi je Manica smejala. Sram bi me bilo . . .«

Janez se je ustavil, in kri mu je stopila v lice.

»Gospod učitelj, že večkrat sem vam mislil reči — danes vam pa kratkoinmalo povem, da za Manico ne boste lazili!«

Gospod Čuš je ostrmel, potem pa rekel:

»Oho! Glej ga no, kaj pa misli?«

»Slinili se ne boste okoli nje! Še enkrat naj kaj vidim ali pa slišim, pa vam vse kosti polomim, če ste prav gospod!«

»Ali se ti blede?«

»Kaj?« zarjove Janez in zavihti puško. »Kaj? Ali mislite, da ne vem, kako ste ji vedno za petami? Tako vas pretepem . . .«

»Kaj pa imate?« je zaklical Remec, ki je prišel bliže med tem časom.

»Pojdite, gospod učitelj, pojdite!« je rekel Lilek.

Gospod Čuš je bil popolnoma presenečen. Molče je korakal dalje časa. Tudi drugi so umolknili, dokler ni zaklical Lilek:

»Gospod Čuš, golobje!«

Učitelj se je ustavil.

»Ali gremo nanje?« vpraša Remec.

»Čakajte, da vidimo, kam sedejo,« odgovori Čuš. »Le počakajte! Koliko jih je! No ni ravno predaleč. Jaz pojdem tja.«

»Kam pa mi?«

»Vi pojdete kar tod spodaj naprej. Jaz pogledam za golobi, če mi pridejo na strel; potem pa pridem čez vrh k vam. Čul bodem tako, če bi kdo kaj streljal.«

To rekši, je Čuš odšel proti vrhu, kamor je bila letela jata. Svojim prijateljem se je takoj pokazal veččega lovca. Puško je nosil v roki vedno pripravljeno na strel, telo je imel upognjeno, klobuk potlačen na čelo. Tako je lazil oprezno in počasno dalje.

Njegovi tovariši so šli po slabo uhojeni gozdni stezi naprej. Gledali so sicer mnogo, a videli malo. Lilek, ki se je menda hotel posebno odlikovati, je s posebno vnemo vodil ona dva. Z očmi je hotel predreti vejevje, z ušesi ujeti vsak najmanjši šum; toda samo veter je lahko vel skozi listje.

»Tu morajo biti veverice,« šepne Janezu, ko so prišli globoče v smrečino.

Ta mu je pritrdil: »Kraj je res kakor nalašč zanje.«

»Le pazite, gospod Lilek!« Lovska strast je tudi vročekrvnemu Janezu pomirila od ljubosumnosti razburjene živce.

»Da, tu morajo biti veverice!« prikima Remec.

A nič ni hotelo priti. Naj si je Lilek mučil oči, naj je še s toliko potrpežljivostjo napenjal in spuščal petelina, veverice ni bilo.

Gospoda tajnika se je prijemala slaba volja: »Šmentani Andrej! On tudi misli, da mora še z divjačino bahariti! Čemu to? Kjer ni nič, ni nič, in pri tem nobena laž ne pomaga! Na izbero, je rekel. O, radoveden sem, kaj naj izbiram, ko doslej še nisem imel nobene stvari pred očmi!«

Hodili so križem po gozdu brez namena in smotra pol ure, eno uro. Remec se je potil, Lilek je godrnjal: »Ta Andrej, ta umazani lažnik! Jaz mu jih povem!«

Bum!

Lilek je poskočil.

»Je že moja, je že moja,« je zadaj kričal Janez in skakal semtertja s kadečo se puško. »Je že moja!«

»Kaj je, kaj je?« sta sopihala ona dva.

»Veverica! Lovci, sem!« se zadere Janez. »Ali padeš!«

Bum!

»Streljajte vendar, streljajte!« je kričal Janez. »Gospod Lilek, jaz nimam več za strel! Uide nam! In kje ste pa vi, mečkač?«

»Saj nič ne vidim!«

»Kje jo imate?« je vpil Remec, ki je spričo razvnetosti prešlišal zadnjo Janezovo besedo.

»Držite puško kvišku, da ne bo nesreče! Ali ne vidite? Saj pravim! Zdaj je na miru!«

Remec je ustrelil.

»Zdaj pade, zdaj pade!«

Ali ververica je samo prožno skočila na drugo smreko in stekla v vrh.

»Moj Bog, kako streljate!« je javkal Janez in razburjen nabijal puško.

»Jaz nič ne vidim!« je zakričal Lilek še enkrat.

»Zdajle!« Pri teh besedah je Janez iznova pomeril.

Glasno je zagrmel strel po gozdu, in vmes se je razlegal divji triumfujoči krik strelčev. Od veje do veje se je trkljalo vitko telo ververičino. Srečni lovec je priskočil in treščil živalco ob deblo, potem pa jo je vzdignil za košati rep.

»Samec!« je vpil, kažoč okrvavljeno telesce tajniku. »Samec! Ta nam ne bo delal več preglavice!«

»Kako je padla!«

»V srce ste jo zadeli!«

»Pa kako ste jo zapazili?«

»Šel sem za vama, kar zapazim, da se maje veja. Gledam, gledam in vidim, kako obira ververica žir. Ej, si mislim, ti boš moja!«

»Prav ste mislili! Kako je težka!«

»Stara žival to!«

»To je dobro, da sem imel še streliva, sicer bi bila ušla!«

Polagoma jih je minila razburjenost. Lilek se je nehal tresti in Remec je zopet mirno govoril; Janez pa je sedel, tako ga je prevzel prvi uspeh.

»No, da le prazni nismo!« meni zadovoljno.

»Nekaj imamo!«

»Hoj!« se je čul glas od vrha.

»Gospod Čuš kliče. Hoj!« se odzove Lilek.

V kratkem prilomasti učitelj in zavpije že od daleč: »Kaj imate?«

»Veverico!«

»Pa streljate kakor na medveda! Mislil sem, kdo ve, kaj bo!«

»Da je le nekaj!«

»No, seveda, boljše nego nič! Kdo jo pa je?«

»Jaz. Koliko ste pa vi prinesli?« vpraša Janez pikro.

»Ničesar; nisem streljal.«

»No!«

Te besede je zamrmral Janez z največjo zadovoljnostjo in si vtaknil plen za pas, potem pa se je silil narediti kolikor moči malomaren obraz ter je vprašal: »In zdaj?«

»Ta gozdiček moramo pač preiskati,« meni Lilek.

»Jaz pojdem zopet proti vrhu, vi pa se tod razpostavite. Vi, gospod Remec, pojdite spredaj, vidva pa v sredi, če vam je prav.«

»Meni že.«

»Pa pojdimo!«

Vrgli so si puške čez rame in se razšli.

V.

Remec je počakal, da so vsi odšli, potem pa si je poiskal lep, mahovit prostorček pod visokim hrastom in začel zgodovinsko važen monolog:

»Pojdite zaradi mene zgoraj ali spodaj, jaz vam ne branim. Prestar sem za take šale in prepameten tudi, hvala Bogu! Dovolj je, da sem se dal tako daleč zapeljati! Prvič sem šel danes lovit, a tudi zadnjič! Rad bi ga videl, kdor bi imel kaj proti temu!«

Ker ni nihče protestiral, je nadaljeval:

»Bog ve, kaj me je neslo v te hribe! Drugega tako ni kakor nekoliko jarkov in goščave! To pa ravno tako vidim v dolini, in mi ni treba plezati kvišku.«

Remec je izvlekel steklenico iz žepa in jo odmašil.

»Plemenito žganje je to! Dobro, da ima Andrej še nekaj te stvari doma. Včasih pride strašno prav. Kaj bi počel sedaj brez tega? Utrujen sem, da je grdo. Puška me je bila ves čas ob noge, kakor bi bila najeta, in pot je imela lukenj in kamenja, kakor se ne spodobi. Zadnjikrat danes, zadnjikrat! Sedaj pa si privoščimo požirek!«

In gospod Remec si ga je privoščil.

»Tako! To človeka vsaj pogreje! Bedak, da tekam na vse zgodaj v rosi za živalmi! In še za vevericami! Ali so nam kaj storile? Nič! Vrhutega pa, če premislim, da naj bi trpela ta stvar do pol dneva ali pa še nekoliko dalje, tedaj me začne gristi po trebuhu! Vi pa, gospod brošč, odrinite z mojih ekstremitet!«

Pri teh besedah je na lahko prijel svetlega lepenca in ga vrgel v travo, ki je pičlo poganjala v senci starih dreves.

Nekoliko še posedim tukaj, da se mi odpočijejo noge. Bogme, da me žuli palec! A, gospod Čuš, tega ne učakate, da bi si jaz zlomil tu vrat ali pa si prestrelil črepinjo! Rajši napravim še požirček!«

Gospod Remec je pil imenitno žganje!

»Tako! In naj poreče kdo, kar hoče, puška je in ostane nevarna stvar! Naj človek pade, naj se spotakne, naj zadene veja ob petelina — in ne boš več pokušal slivovke, brinovca in drugih imenitnih in neimenitnih vodk!«

Pri tem modrovanju je vzel Remec puško v roke in napel petelina. Ta pa je imel svoje muhe in kar nenadoma je udaril na jekleno iglico, strel pa je zagrmel profesorju mimo nosa v vejevje!

Remec je prebledel za hipec, in beseda mu je zastala v grlu. Potem pa se je prijel z eno roko za brado, z drugo pa odložil puško kolikor možno daleč od sebe v mah.

»Vidiš, illustrissime! — Komaj sem bil izpregovoril, pa bi se bil že skoro počill! No, zdaj pa pojdemo naravnost domov! Le čakaj! In še kapljice nimam več, da bi si pregnal strah iz udov!«

Vstal je tisto minuto ter se napotil tja, odkoder je bil prišel.

Župan ga je zapazil že od daleč, ker je imel opraviti pred hišo.

»Že nazaj? Mnogo plena, bratec?«

»Saj vidiš! Vzemi puško! Sicer ni več polna, a težavno je, nositi to poleno.«

»A streljal si pa!«

»Pa nič zadel! Kaj bi! Na srno sem meril, pa sem zadel smreko!«

»Srno si videl? Glej, glej!«

»Ali je kaj na tem? Saj si sam rekel, da mrgoli divjačine!«

»Seveda sem rekel! No, jaz nimam nič proti temu. Srna je le srna! Škoda, da nisi zadel.«

»Bi bilo vsaj kaj mesa!«

»Kaj pa drugi?«

»Janez je ustrelil eno veverico, za druge pa ne vem, ker smo se ločili.«

»Kaj pa, ali hočeš malo prigrizka?«

»Ne izprašuj po nepotrebnem! Upehal sem se in gladen sem kakor volk.«

»Torej pojdi!«

»Pa pijače ne pozabi!«

»In še nekaj bi ti dal.«

Pri teh besedah je župan zvito pogledal brata, ki mu je sledil v hišo.

VI.

Lilek je gazil po gozdu zdaj navzgor, zdaj navzdol, zdaj sem, zdaj tja. Zdrčal je že enkrat po strmem bregu skozi gosto grmovje v nekako strugo, po kateri je žuborela majhna vodica. Hodil je že dve uri ali pa še nekoliko več, a doslej ni dobil še živega bitja pred oči. Umevno je torej, da ga je razveselila jata vran, ki je kriče bežala od njega.

Lilek je prišel na rob gozda. Ob njem se je razprostiralo nekoliko njiv, in na drugi strani je bila zopet redka goščava, iz katere se je dvigala stara bukev. In gospod Lilek je videl, da so vrane sedle baš na to drevo.

»Če ne drugega, pa vrane!« je vzdihnil. »Zdaj jih imamo! Lepšega prostora ne bi si bile mogle izbrati! Splazim se lepo ob robu do tja in potem —«

V zadnjo besedico je izlil Lilek vso svojo nado in upanje, svojo energijo, svojo krvoločnost in mržnjo do trpečega živalstva.

Ped za ped se je bližal usodnemu drevesu. Plazeč se ob grmovju, se je prav oprezno pomikal dalje. Porabil je vsako vejico, vsak listič, vsako kepo prsti, da se je tem bolj skrtil čujočim pticam.

Sedaj: en avant! — Ali gospod Lilek le stoji in gleda.

»I kje pa so?«

Lilek ni videl drugega nego zelene mehke liste, ki so nalahno šumeli v vetru; o ptičih ni bilo ne duha ne sluha.

To je bilo preveč za tajnikove, sicer velike duševne moči. Molče si je vrgel puško na ramo in, kimajoč z glavo, resignirano odšel v gozd. In tisti dan je še mnogo hodil po senčnih goščavah, mnogokrat še poljubil svojo majko, sveto zemljo, mnogokrat je še čul kričanje vran, a za njimi ni več lazil.

Kar se je domislil: »Kje pa smo? Pa ne, da bi se bil res izgubil?«

Mrzel pot mu je oblil hrbet; v istini ni vedel, kje da je. In pred oči so mu stopile vse grozne posledice te okolnosti.

»Bog zna, kdaj zdaj pridem domov! In nobene jedi nimam več. Sir in kruh sem že zdavnaj spravil pod streho. — Naravnost v dolino pojdem! Nekam že pridem!«

In stekel je po bregu navzdol. Četrť ure je ril skozi grmovje in sopihal z največjo vnemo, dokler ni prišel do planince, odkoder je imel razgled po vsej dolini.

»Oh!« je vzdihnil, ko je zagledal spodaj znano mu pot. »Kako se po nepotrebnem strašim! Zakaj neki? Če bi tudi zašel, se ne bi mogel zapozniti za več nego za poldrugo uro!«

Ta hip je zagledal pred seboj jablan.

»Aj, gleda, kako prav pride ta stvar! Nekaj jabolk je še gori, in ta si privoščim jaz!«

Toda jabolka so bila grenko, črvivo sadje, katero ni ugajalo niti žejnemu tajniku.

»To se pravi, imeti človeka za norca! Kaj ne bi moglo biti dobro sadje! — Hm, hm, kaj pa, če bi enkrat ustrelili?«

Lilek je zapazil na vrhu jabolko, in to ga je zbodlo v oči.

Bom vsaj enkrat v svojem življenju streljal, saj doslej še nisem. Smejali se mi bodo, ker ničesar ne prinesem. Tóda drugi so izkušeni lovci . . . Le čakaj! Kopito upri v ramo, petelina napni, lice pritisni k puški, potem pa meri in —«

Lilek je sprožil in odskočil, ker ni pričakoval takega sunka. Vrhutega mu je silil dim v oči in pljuča, da je začel kašljati kakor star berač na božji poti.

Ko se je dim razkadil, si je mel oči. Pogledal je bolje. Da, bila je resnica: jabolka ni bilo več na drevesu!

»Zadel!« je kriknil. »Pa tako visoko! Zadel na prvi strel! Zdaj mi naj še kdo kaj oponese! Če nič ne najdem, ne morem nič ustreliti — to pa še najboljšemu lovcu lahko primeri!«

VII.

»Kaj ste prinesli, Lilek?«

»Nič, gospod župan!«

»Zdelo se mi je. Ali ste kaj streljali?«

»Na goloba, ki je letel nad mano,« je legal tudi Lilek, »pa nisem zadel!«

»V zraku je že bolj sitno, to je res.«

»Ali so bili drugi že tu?«

»Učitelja še ni bilo. Morda je šel naokrog in naravnost v vas. Janez ima veverico, moj brat pa zajca.«

»Zajca?« se začudi Lilek.

»Zajca!« potrди župan.

»Kaj pravite!«

»Srečo je imel. Zajca brez psa, to je že nekaj!«

»Zajca, zajca!« je mrmral Lilek. Profesor se mu je zdel kakor presrečen otrok, in zavist mu je trgala obisti.

»Zajca!«

Morda še ni bil Lilek v svojem življenju tako nevoščljiv kakor v tem trenutku, niti takrat ne, ko je še kot pisar pri dr. Rožmarinu v mestu hodil za lepo Fanko in mu jo je njegov kolega ugrabil pred nosom. Tudi takrat ne!

Sramoval se je. Samo on nič! Prepričan je bil, da prinese učitelj tudi kako zverino. Vsi drugi, le on ne! Kaj poreče svet, kaj poreče pri Andreju zbrana inteligenca?

Res, danes je bila občinskemu tajniku pot k Andreju trnjeva pot. Moj Bog, kako bo baharil Čuš!

Gospod Lilek je bil zelen od zavisti, ko je prišel v vas.

»Vi niste prinesli ničesar?« je izpraševal krčmar, »Ivan pa zajca!«

»Sem že čul,« je odgovoril Lilek malomarno.

»Janez veverico!«

»Bil sem zraven, ko jo je ustrelil.«

»In Čuš tudi veverico!«

»Imamo vsaj nekaj, da nismo čisto zastonj lovili.«

»Pojdite naprej, da boste vsaj videli!«

V sobi za gospodo je ležal na mizi bahato ustreljeni zajec z vevericami. Učitelj pa je baš razlagal razne pritikline.

»Vi niste ničesar zadeli, gospod Lilek,« je pomilovalno dejal, ugledavši tajnika. »Poglejte tega zajca!«

Lilek je molčal.

»Imenitno je zadet v vrat! Kam pa ste merili?« vpraša Čuš Remca.

»V glavo seveda!«

»Čisto prav! Če bi bili merili v truplo, bi bili zadeli v rep. Tako ste ga, da je moral precej poginiti. Le glejte, kako so mu izstopile oči!«

»Lep zajec je!«

»Lep zajec! In brez psa ulovljen! To ni šala. Jaz sem že vse drugo streljal, a zajca še ne. Pa kako ste ga zasledili?«

»Šel sem po njivi in za kratek čas metal kamenje. Pa spodim zajca, in naravnost v hrib je tekel, nedaleč od mene. Seveda sem mu posvetil! Samo poskočil je, se zavrtel in padel.«

»A to je lep plen! Čestitam vam, gospod profesor! To je lep plen. Sicer tudi moj veveron ni kar tako, toda zajec bi mi bil seveda ljubši.«

»Streljati sem vas čul,« meni Remec.

»Ste čuli?«

»Pa vi ste tudi enkrat ustrelili, gospod Lilek? Ne?«

»Na goloba. Pa nisem zadel,« je ponavljal tajnik slabovoljen.

»Dobro smo se imeli!«

»A najbolje je opravil gospod Remec! Čast mu! Pozna se mu, da res ni novinec. Delo kaže moža!«

»Pa si se res postavil, no!« pritrjuje krčmar.

»Gospodje, zdaj pojdemo domov!« predlaga Čuš. »Zvečer se zopet snidemo.«

VIII

Tisti večer, ko se je Lilek vil od smeha, ko se je Andrej držal za trebuš in se še celo flegmatični Grčar hohotal, je nastalo za hišo veliko vpitje, da so naši junaki skočili pokoncu in šli gledat, kdo da se pobija.

Videči so nepričakovano lep prizor: orjaški Janez je držal gospoda Čuša za vrat, otresal z njim okoli sebe ter vpil:

»Jaz ti pokažem, babjak! Ali ti nisem dopoldne povedal? Ti boš hodil za mojim dekletom! Kaj res misliš, da ti je vse dovoljeno, a? Ti slepar, ti!«

Nemilo je ječa: hrabri gospod Čuš pod trdo pestjo Janezovo, in kar nič se ni obotavljal, klicati na pomoč.

»Pomagajte, oče Andrej, pomagajte! Ta človek nori! Gospod Lilek!«

»Aha, nori! Ali misliš, da mi boš hodil v zelje? Manica je moja!« je kričal vročekrvni mladenič ter sukal in vrtel ubogega Čuša na vse strani sveta.

»Kaj?« je zagrmel sedaj Andrej. »Od kdaj pa ti pobalin?«

Janez se je obrnil, izpustil Čuša in se popraska: za ušesi. Jeza se mu je razkadiła, kot bi bil trenil.

»No!« je zarenčal Andrej in porinil naprej trebušček, ki se je tresel od napora.

»Ali bo kaj?«

»Saj veste . . . oče Andrej . . . hm, to se pravi . . .«

S tem diplomatičnim odgovorom je Janez utegnil zbrati svoje misli, ker krčmar od srca ni dobil takoj sape.

»Ha-a ha-a-ha,« je sopihal v svoji sveti jezi. »Kaj pa imata skupaj, a?«

»Nič hučega -- samo . . .«

»Vidiš, zdaj pa nima besed! Za mojim hrbtom --!«

Nastala je tišina, v kateri se je Janez opogumil, spomnivši se, da navsezadnje on tudi ni slaba partija, zato je zbral svoje duševne moči in zavpil robato:

»Oče Andrej, nikar ne vpijte! Pojdite rajši z mano!«

»Kaj, še nauke mi boš dajal?«

»Da se pomeniva! Saj niste živina!« je dejal Janez in s seboj vlekel Andreja, ki se je v istini začel zibati, prepričan po zadnjem argumentu, četudi je med potjo pihal in kričal, da je bil rdeč kakor piruh.

Gospod Čuš je med tem izginil s pozorišča svoje slave in sicer naravnost v pivnico, kjer si je zdravil s pijačo boleči vrat.

»Ho, ho, gospod Čuš! Ta vam je dal!« se je smejal Grčar.

»Ta govedina!« se je hudoval Čuš. »Blazen je, popolnoma blazen! Prišel sem do Andreja, videl zunaj Manico in po svoji navadi izpregovoril z njo par besed. Takrat pa pride surovina in me začne obdelovati! Tožil ga bodem, prav gotovo ga bodem!«

»Tako hudo ne bode,« meni Remec. »Saj posebne sile vam vendar ni prizadel!«

»Seveda on s svojimi rokami! Saj me ni božal!«

»Saj sta zjutraj že tudi nekaj imela?«

»Tudi zaradi tega, gospod profesor,« doda Lilek. »Jaz sem bil zraven.«

»Mož je ljubosumen.«

»Mari mi je puncel!« je govoril Čuš, še vedno razburjen. »Odslej je več ne pogledam, da bo mir. Ta tepec!«

No, polagoma se je pri pijači gospod Čuš potolažil. In ker je pri tem v globinah svojega nežnega srca slutil, da reč zanj vendarle ni baš častna, je izkušal vso nepriliko z negodnimi šalami zaviti v neprozorno meglo . . .

Tako je prišel trenotek, katerega je Lilek tako težko pričakoval.

»Ali veste, gospod Čuš?« de Lilek.

»Kaj?«

»Gospod Remec ni ustrelil zajca.«

»Kaj pravite?«

»Ne!« je pokimal Lilek, in veselje se mu je svetilo z drobnega obraza.

»Ne umem!«

»Nalagal nas je, za nos zvodil! Zajca je ustrelil včeraj župan in ga dal danes gospodu profesorju, da ga je nesel Andreju!«

»O — nemožno!«

»Možno, možno!« Ali ni res, gospod Remec?«

»Zakaj ste pa verjeli?« se je smejal Remec dobrovoljno.

»Ta trojica nas je torej navlekla!«

»Ho, ho, ho!«

»Popoldne je pa županov hlapec prišel k Andreju po kobilo in in vse izdal!«

Čušu je zopet nedostajalo besed.

»Torej smo ujeli samo dve veverici!«

»Žalostna sezona, gospod učitelj!« je rekel poštar, ki se je muzal za svojim kozarcem in naredil od časa do časa krepak požirek.
»Pijmo na to!«

Čuš je zopet pokazal svoje sijajne zmožnosti. Govoril je neprestano s pesniškim zanosom, brez zmisla in pameti . . . In kdo ve, kdaj bi bil končal, da ni vstopil Andrej, mencaje si roke, s potnim obrazom in svetečimi se očmi:

»Hoj, ljudje božji!« je zaklical še na pragu. »Novica! Janez in Manica se vzameta! Ha! Kaj praviš, Ivan? Ha! Zdaj pa le pijače na mizo!«

Tisti večer je pozabil gospod Čuš vse nezgode, ki so ga bile zadele minoli dan.

Noč se bliža.

Romaj vidna, neopazna
noč, ah, noč se bliža;
v črnotkanem plašču nosi
slast mi paradiža.

Src ljubečih ti poslušáš
tiho šepetanje,
z njimi čutiš, z njimi snivaš
čarokrasne sanje.

Po alejah poje slavec
svojo melodijo,
po alejah sence lahke
bolnih src hitijo . . .

Daleč tam devojka moja
kot iz tal mi vstaja . . .
Ti si bléda, a jaz čutim:
meni solnce vzhaja.

Maksimiljan.

Tam ob Savi . . .

Tam ob Savi, šumni Savi
znamenje stoji;
tih večer je, pred znamenjem
deklica kleči.

Tiho moli, — vendar slišim
njeno prošnjo jaz:
»Ti, Gospod, ga k sreči vodi,
varuj vsaki čas!«

Z robcem si tišči očesi,
vendar zrem solze,
zrem solze, ki jaz sem kriv jih,
ki mi žgo srce.

Radivoj.

Gojko Knafeljc.

Povest. Spisal Vaclav Slavec.

(Dalje.)

III.

tari Grahor je še vedno živel po svoji navadi, držeč se v vsaki reči najstrožjega reda. Ali starost tudi njemu ni prizanesla. Ravni život se mu je nekoliko upognil, in obokane prsi so se stisnile med široke rame. Sleherni dan se je izprehajal zjutraj od sedme pa do devete ure po trških šetališčih počasnih, vedno enako umerjenih korakov. Ostali del dneva je presedel večinoma na vrtu, baveč se s kakim malim, pri hiši potrebnim delom. Proti večeru je s soprogo obiskoval Ano. Za ves drugi svet se ni nič več brigal. Živela sta s soprogo skoro vedno le sama sebi in svojima otrokoma ter vnukoma. Neki dan pa je Grahor nenadoma zvedel vse tajnosti Gojkovega življenja! Vrnil se je bil z izprehoda prepadel in bled, sedel v svoj naslanjač, podprl glavo v koščene roke ter ni izpregovoril besedice ves dopoldan. Pri obedu pa, ko se mu je vsaka žlica jedi valjala po ustih, ne da bi jo mogel pogoltniti s pravim tekom in veseljem, je dejal hipoma svoji soprogi:

»In vendar sem se motil nad njim!«

Ona ga je čudno pogledala, kajti ni ga bila razumela.

»Nad kom?« je vprašala s tihim svojim glasom.

Grahor pa je vstal ter začel hoditi po sobi gori in doli. Roke so se mu tresle, in glava mu je lezla na prsi.

»Nad kom?« je dejal hripavo in se ustavil. »Glej, jaz sem res vzoren oče, da sem prodal svojega otroka, da sem prodal svojo hčer, ki zdaj že nekaj let počasi umira ob svojem zverinskem možu!«

Grahorica se je stresla. Grozne slutnje so ji napolnile dušo, a izpregovoriti si ni upala ničesar.

Nastal je molk; čule so se samo trde stopinje starega Grahorja, ki je postajal vedno bolj razburjen. Nesreča hčerina mu je, še predno je vedel njen pravi izvor, glodala zdravje in življenje, a zdaj, ko si je začel domišljati, da je kriv njene nesreče samo on, ker je dovolil v zakon z Gojkom, zdaj je bil popolnoma uničen in strt.

Hipoma se je ustavil sredi sobe, nekoliko pomišljal, a takoj nato prijel klobuk in palico ter dejal soprogi:

»K njemu pojdem. Izpove naj se mi, in ako je res, kar sem zvedel, ga ustrelim kakor psa!«

Železna odločnost je bila v njegovih besedah, a iz oči mu je odsevala neka hipna blaznost, ki ga je bila v tem trenutku vsega prevzela.

Grahorica se je ustrašila ter vstala naglo, kolikor ji je dopuščala starost. Pristopila je k njemu, ga prijela za roke ter mu položila klobuk in palico zopet na prejšnji prostor.

»Kam hočeš zdaj, ljubi moj? Ne prenagli se, počakaj! Drevi posetiva skupaj Ano, in tistikrat se lahko pogovoriš z njim, kolikor in kar ti bode drago!«

Blazno se je nasmejal, jo pahnil od sebe ter hotel vnovič pograbiti klobuk in palico. Ali tedaj se je hipoma prijel z desnico za prsi na srčno stran, in obraz mu je prepregla smrtna blodost. Oči so se mu uprle v strop, iz prsi se mu je izvil globok vzdihljaj, in začel je skupaj lesti. Grahorica je viknila ter ga hotela udržati, a v tem hipu je telebnil z vso močjo na tla. Glava je zadela ob rob mize, in niti ganil se ni več. Zadela ga je bila srčna kap.

Grahorica se je vrgla na moža, tarnala, klicala, zdihovala, a on se ni hotel zbuditi. Šele čez dolgo je zaslišala glasni jok dekla, ki je imela ta čas opraviti v spodnjih prostorih. Naglo je prihitela v sobo ter zapazila žalostni prizor. Toliko je imela razuma, da je vzdignila Grahorico, ki je še vedno glasno stokala. Položila jo je na divan, a sama je tekla najprej po zdravnika, ki je došel v kratkem.

Zdravnik je poskušal, da bi nesrečneža oživil, a vse je bilo zastoj.

O nenadni smrti je zdravnik obvestil samo Pavlino, kajti Ana se mu je videla preslaba, in bal se je, da bi to pospešilo katastrofo tudi pri njej. Pavlina je bila ravno pri Ani, ko je vstopil. Pregledal je Ano, potem pa pomignil Pavlini, naj gre z njim. V veži ji je v kratkem razodel, kar jo je zadelo. Pavlina je navidezno čudovito mirno sprejela žalostno novico; niti solze ji ni bilo v očesu. Koliko trpi, je bilo videti samo na smrtnobledem obrazu in na konvulzivnem tresenju rok, ki so stiskale beli robec.

»Ana ne sme tega vedeti,« je dejala, ko se je vračala od zdravnika v Anino sobo.

Tam je objela sestro, jo poljubila na blede čelo, rekoč, da mora za nekaj časa domov.

V tem je že bil zdravnik obvestil tudi Gojka, kateremu je priporočil, da naj posebno zdaj pazi na svojo soprogo, da tega prehitro ne zve.

Gojko je izpregovoril nekoliko običajnih fraz ter se delal, kakor da ga je novica potrla. Ali v srcu ni čutil ničesar. Še celo ljubo mu je bilo, da je izgubil enega svojih nadzornikov. Toda preoblekel se je naglo ter odšel kmalu za Pavlino v Grahorjevo hišo . . .

Pavlina je na svojem potu proti domu srečala Webra. Ta je prihitel k njej, ji stisnil roko ter izrazil svoje sožalje ob dogodku, ki ga je ravnokar doznal. In videti je bilo, da mu besede gredo od srca, da res čuti, kar govori. Pavlina je uvidela, da je to morda edini človek, ki zdaj žaluje z njo, in hvaležna mu je bila.

»Spremite me,« je dejala mehko in stopala dalje.

V veži Grahorjeve hiše se je poslovil od nje, ko je bil dahnil rahel poljub na njeno čelo . . .

* * *

»Komu zvoni?« je vprašala kmalu potem Ana dekle, ko je zaslila glas drobnega navčka, s katerim so običajno zvonili »zadnjo uro«.

»Ne vem.« je dejala dekla, kateri je bilo tudi naročeno, da mora molčati, ter je odšla iz sobe.

Ani je bilo čudno pri srcu. Dolgo že ni bil nihče v trgu umrl, zato ji je danes navček pel toliko tožneje, da, slišati je bilo, kakor bi plakal in zdihoval iz visoke line. In Ani je postalo tesno, in bilo ji je, kakor bi klenkalo njej sami.

Prekrižala se je ter začela moliti za pokojnika. In molila je goreče in zraven mislila, kako morebiti kdo tudi skoraj sklene roke ter pomoli zanjo, ki je na istem potu kakor oni, kateri se je ločil danes iz te solzne doline.

Proti večeru se je zopet zglasila Pavlina ter povedala Ani, da mora zdaj nekoliko časa doma ostati, ker je oče nekoliko obolel.

Ana se je prestrašila: »Pa vendar ni nič hudega?«

»Ne, samo malo se je bil prehladil,« je odgovorila Pavlina in zardela v vidni zadregi.

»Hvala Bogu, da le ni nič hudega! Le ostani doma, že potrpi sama z dekle! Pa skrbno čuvaj dragega starčka, da v kratkem ozdravi,« je dejala s solzami v očeh . . .

Tretji dan pa se je pomikal izprevod z mrličem mimo Gojkovega stanovanja. Zvonovi so tožno brneli, in še tožneje se je glasil izpred krste žalobni »miserere«.

Ana je bila v postelji, a je imela odprto okno, ko so nesli očeta mimo. In vonj po kadilu se je razširil tudi v njeno sobo, in ta vonj je bil zadnji pozdrav Grahorjev svoji ljubljeni hčeri.

Izprevod se je vedno dalje odmikal; iz daljave so se čuli samo še nejasni glasovi kraljevega psalma, dokler niso popolnoma zamrli.

* * *

Drugi dan po pogrebu je Pavlina Ani naznanila, da je zdravnik nasvetoval očetu, naj gre nekoliko časa v kake toplice, in da se oče res tja odpravlja.

»Kako je pa to, da me nič ne obišče?« vpraša Ana.

»Zdravnik mu je zabičal, da še ne sme prav nič razburjati, zato te samo pozdravlja. Ker upa, da kmalu ozdravi in se vrne, se itak vidita v kratkem.«

Ana je vse to verjela, posebno še, ko je na večer došla k njej tudi mati, ki je vse to potrdila.

Naslednje dni sta bili Pavlina in stara Grahorica vedno pri Ani, a med njimi je bilo nekam mrtvaško tiho, nobenega veselega glasu ni bilo slišati . . .

Gojko je v tem nadaljeval svoje prejšnje življenje. Le redkokdaj se je oglasil pri Ani, in še takrat je bil ali oduren ali pa tako hinavsko-sladek, da ji je vzbujal samo neprijetne občutke. Z Bratičem pa sta tičala skupaj ob vsaki prosti uri in vedno še pozno v noč. Čestokrat sta prihajala domov s prepolno glavo in pokvarjenim želodcem.

IV.

Pri Bratičevih so se začeli najžalostnejši dnevi. Vsako jutro je zunaj vzhajalo solnce na najjasnejšem nebu, z bližnjih vrtov se je čulo sladko ptičje petje, in v drevesnih vrhovih je tajinstveno šumelo listje v rahli sapi. Veselila se je življenja vsaka najmanjša stvarca božja ter izpodbujala človeka, govoreč mu glasno in umljivo v nekem sladko-skrivnostnem jeziku: veseli se tudi ti, črpaj veselje iz stoterih kipečih čaš, ki ti jih ponuja sedaj vsa stvarnica!

Tudi Ivanka je slišala ta glas; poželjivo je hotela iztegniti roke po najbližji čaši, v kateri sta kakor kristal bleščala — srčni mir in zadovoljnost. Ni še dolgo, kar je imela to čašo dan za dnevom pri svojih ustih, kar je pila iz nje v dolgih požirkih, a tedaj se ji je bila privadila kakor kaki vsakdanji stvari, in niti zavedala se ni več, koliko dobroto uživa iz nje. A sedaj, ko se ji je ta čaša odmeknila tako daleč, da so ji bile prekratke roke, da bi jo mogla zopet potegniti k sebi, sedaj je uvidela, kaj je izgubila, in megla žalosti ji je prepregla srce. In ta nadražja kupa se je odmikala vedno dalje in dalje! . . .

Vsako jutro je vstajala Ivanka s težko glavo, in po ves dan ji ni zbežala senca nezadovoljnosti raz blede čelo. Soprog se ni dosti menil zanjo. Redno je dohajal samo k obedu opoldne, a zjutraj je v bližnji kavarni navadno zvrnil par kozarčkov žganja, predno je odšel v pisarnico, da si je »dušo privezal«. Zvečer je večerjal najraje »Pri vinski trti«, kjer sta se shajala z Gojkom in drugimi takimi, ki jih ni dom posebno veselil. Ko je po noči pozno prišel domov, je zbudil po navadi s svojim ropotanjem ženo in otroka, a vpil in razgrajal je nad njo, ako se je drznila kaj ziniti. Včasih je še poskušala, da bi mu z laskanjem in lepo besedo genila srce, a ko je uvidela, da je vse zastonj, je opustila tudi to ter molčala kakor zid.

Ni torej čuda, da je ob takih razmerah duh njen zašel na kriva pota. Ko sta otroka spala, je navadno ždela ter zrla srpo predse. Vglobila se je v prijetne minole čase, popolnoma pozabivši svojega soproga. In vse njene misli so uhajale h Gojku, ki ga je nekdaj ljubila z vso silo mladega srca. In čutila je, kako se ji ta ljubezen vrača z neodoljivo močjo; tresla se je pred njo, a hkratu je bila vsa blažena v njej. In sama je uvidela, da je izgubljena, ako je kaj nepričakovanega ne reši.

Gojko v tem tudi ni miroval. Skrbno je pomagal Bratiča spravljati od prave poti, a hkratu mu je prišlo na misel, da se mora pred njegovo soprogo napraviti čistega in nedolžnega. Napisal ji je dolgo pismo, v katerem je obžaloval, da ga Bratič noče poslušati in nehati popivati. On da vse stori, da bi ga odvrnil od pijačenja, in prav zato zahaja večkrat z njim, da ga kolikor toliko vsaj nadzoruje. Seveda hoče tudi nadalje zastaviti vse svoje moči, da bi ga rešil, ako je le mogoče.

Ko je Ivanka prejela ta list, se je glasno zasmejala. Uvidela je takoj celo komedijo. A ko je čitala te vrste drugič in tretjič, je vendar začela dvomiti, ali ni morda to, kar piše, resnično. Po dolgem ugibanju in razmišljanju je prišla celo do zaključka, da ji Gojko piše resnico ter da ji hoče storiti to uslugo iz nekdanje prijaznosti. In njena razsodnost je bila že tako medla, da je videla v tem činu Gojkovem sčasoma samo resnično in globoko ljubezen njegovo do sebe! In odzdaj je živela samo še v neki omotici, v neki nerazsodnosti. Izpozabila se je celo tako daleč, da je Gojku na to pismo odgovorila ter ga prosila, naj čuva i nadalje nad njenim soprogom, za kar mu bode gotovo hvaležna! Dasi je pa v resnici že vsa živela samo za svojega nekdanjega ljubimca, vendar si je želela še vedno,

da bi se povrnili oni časi, ko je z Bratičem živela v tako lepem miru in v slogi. Misliti je celo začela, kako bi bilo udobno, ako bi Bratič postal zopet stari Bratič, a Gojko njun prijatelj! —

V.

Dnevi so potekali hitro. Izza vrtnih plotov so že vzdigovale georgine bujne, široke cvetove ter naznanjale, da se bliža jesen, otožna jesen.

Neki popoldan, ko sta bili Pavlina in Grahorica zopet pri Ani, je bila ta nenavadno slaba, vendar je venomer govorila; pripovedovala je najraje dogodke iz svoje mladosti. Spominjala se je natančno najmanjših stvari, katere ji sicer nikdar niso prišle na misel, in katerih se nista mogli spomniti niti mati niti Pavlina. Posebno je mnogo govorila o očetu ter ga živo naslikala v marsikaterem oziru.

Pavlini in Grahorci se je zdelo pri tem živahnem opisovanju, da živita zopet v onih srečnih in blaženih časih mladostnih let, in pozabili sta celo na to, da bi ji zabranili pregosto in premučno govorjenje. Videlo se jima je, da imata zopet starega Grahorja med sabo, da živi in se giblje med njimi, jih opazuje s svojim milim očesom ter se s svojo resno besedo razgovarja z njimi.

Kar vpraša Ana: »Mama, kaj ata še vedno nič ne piše? Kdaj se vrne? O, kako rada bi ga že videla!«

Dasi je bila Grahorica pripravljena na to vprašanje, vendar jo je spravilo v vidno zadrego. Razmišljati je začela, ali ne bi bilo prav, ako bi hčeri razodela čisto resnico. Toda ustrašila se je posledic, in videlo se ji je brutalno, da bi ji prizadela zdaj toliko žalost, ko bode morda itak kmalu morala umreti.

Že je mislila na kak nov izgovor, ko zopet nenadno izpregovori Ana: »Oh, mama, zakaj ga ni tukaj? Poslovila bi se od njega! Mama, meni je tako čudno slabo, bliža se mi ura . . . mama . . . ata . . . Pavlina . . .«

Naslonila se je v postelji niže ter zaklopila oči. Dihala je tesno. Pavlina in Grahorica sta se ustrašili ter pristopili k njej.

V tem trenutku so se odprla vrata, in v sobo je stopil Gojko. Hotel je mimo njih v sobo, da bi se preoblekel in odšel z doma; toda Pavlina mu zastavi pot: »Samo danes ne hodi nikamor! Glej, Ana ne bode dolgo!« Pokazala je na posteljo, kamor so mu nehote sledile oči. Pavlino pa so polile solze.

Gojko je pristopil k postelji ter se sklonil.

V tem hipu je Ana odprla oči, in srečal se je njen pogled z njegovim. Toda ust ni odprla, samo v njenem pogledu je bila nema prošnja: »Že vsaj danes vstani doma!«

Toda Gojko te prošnje ni razumel, ali je ni hotel razumeti, Ana je začela zopet rahleje dihati, izkušala se je celo nasmehniti in se nekoliko skloniti v postelji.

Gojko se je obrnil ter dejal poltiho: »Nič ne bode hudega. Pazite, da bode mirna! Jaz imam neko nujno pot, toda vrnem se kmalu!«

Nobeden ni več izpregovoril besedice. Kmalu nato pa je Gojko zapustil hišo ter odšel k — »Vinski trti«, da bi se tam sešel z Bratičem, kakor sta se bila sinoči dogovorila.

* * *

Počasnih korakov je stopical Gojko po dolgi trški ulici, držeč desnico trdo stisnjeno na hrbtu, a z levico mahajoč semtertja. Glavo je držal kvišku in na obrazu je kazal resnobo, ki se je pa vedno bolj umikala, kolikor bolj se je bližal hiši, kjer je stanoval Bratič. Ko je zagledal okno, ob katerem je često slonela Ivanka, mu je legel celo nasmeh okoli ustnic, in oko se mu je uprlo tja gori. In res je stala tudi danes Ivanka ob oknu, in ko je stopal mimo, se ni umeknila, marveč mu je z nekim veselim izrazom na licu odzdravila.

Gojku je to ugajalo, in živahneje je stopil dalje. Usta so se mu celo zaokročila, in zažvižgal je predse napol tiho ono tedaj navadno »ribarico malo« . . .

Ko je vstopil k očetu Pilatu, je osupnil. Tam je sedela danes, dasi je bilo zelo zgodaj, že jako glasna in hrupna družba, v kateri je kraljeval Šahar. Bil je že rdeč kakor puran, in glas se mu je zažiral. Okoli njega je čepelo nekoliko drugih znanih obrazov, in vsi so gledali kakor miši iz moke. Med njimi je bil tudi Bratič, ki je komaj še poznal Gojka. Glava mu je že lezla nizdoli, male brke so bile vse mokre in slinaste, oči pa so se mu križema upirale na različne predmete.

»Hoj, duša, kje si? Kaj tako pozno, duša? Ti duša . . . duša til!« je vpil ter se prigugal h Gojku, hoteč ga je poljubiti.

Gojko je uvidel, da je Bratič popolnoma vinjen, zato ga je počasi odvil od sebe ter ga zopet posadil na stol.

»Kako je pa tó, da si že tako vesel? Saj so uradne ure komaj minile?« je vprašal Gojko.

»E, e, veš . . . veš, danes pa nisem bil v uradu. Glej, ta . . . moj prijatelj izza mladih let me je zadržal,« je jecal Bratič, kažoč na bledega, majhnega človeka.

Ta je vstal ter se predstavil Gojku kot notarski sollicitator Grm iz Ajdovice.

Sedli so zopet ter pili.

Ni še preteklo dolgo, ko je Bratič hipoma vstal te kolovratil proti vratom. Nikomur ni rekel ničesar, le sam s seboj je mrmral ter izginil v veži.

Ko se le ni predolgo vrnil, je stopil Gojko za njim; toda niti v hiši niti v okolici ga ni bilo. To se je videlo Gojku sumljivo. Krenil je doli po ozki ulici, da bi morda kje kaj opazil, toda nikjer nič. Šele, ko je došel skoro do glavne ulice, je zaslišal neki vrišč in vpitje otrok. Pospešil je korake, in skoro na oglu je zagledal žalosten prizor. Bratič je ležal na cesti, z obrazom obrnjen proti tlom, ves oprasha od belega cestnega prahu. Levico je imel zvito pod sabo, a desnica je bila iztegnjena daleč proč po umazanem tlaku. Hropel je glasno, in iz ust so se mu cedile belkaste pene. Okoli njega je pa bilo krdelo otrok, ki so ga vpijoč drezali, a zbirati so se začeli tudi že odrasli ljudje.

V tem se je bilo že zmračilo, in to je bilo še dobro, da ga ni vsak takoj spoznal.

Gojko je najprej odstranil otroke ter se izrazil proti odraslim ljudem, da je Bratiču prišlo slabo, in da je potreben pomoči. Nekdo je pristopil, da sta ga vzdignila in tresla.

Šele črez dolgo se je Bratič toliko opomogel, da je zučutil noge pod sabo. Tedaj pa je Gojko odslovil pomagača pa začel prijatelju prigovarjati, in res se je dal Bratič dalje voditi. Dasi je na Gojku skoro ves visel, vendar ga je naposled z vso silo spravil do stanovanja . . .

* * *

Ura je že bila odbila deset.

V mali stranski sobi Bratičevega stanovanja je na nizkem predalniku brlela nočna svetiljka. Skozi rdečkasto steklo se je motno svetlikalo rumeno olje, na katerem je plavala drobna lučca, venomer migljajoč s sajastim plamenom; le nerazločno so se črtali predmeti v njenem svitu.

Na usnjatem divanu sta sedela Ivanka in — Gojko ter se objemala.

Vrata v spalnico so bila odprta. Tam je na postelji ležal Bratič in glasno smrčal.

Ivanka se hipoma izvije ter vstane. Z roko si pogladi zmršene lase, se ustopi tik pred Gojka, upre oči trdno vanj ter izpregovori polglasno, naglašujoč vsako besedo:

»Danes ste obhajali svojo zmago nad menoj. Najsi bode ta zmaga pridobljena tako ali tako, gotovo je, da vam jo je olajšal oni tamle« — pokazala je proti Bratiču. — »A priznati vam moram, da sem vas do tega trenutka res ljubila, vnovič ljubila kakor v nekdanjih časih; v tem hipu pa, ko ste zlorabili to ljubezen v svoje namene, se je zopet izkadila v nič. In sedaj vidite pred sabo — onečasčeno ženo, ženo, ki ne bode vedela več, kam bi pogledala v družbi poštenih ljudi. In to ste učinili vi, to je danes učinil — moj soprog!«

Zasmejala se je hripavo, a takoj nato si zakrila obraz in zaihtela.

Gojko se je ustrašil. Še pred nekoliko hipi jo je stiskal v razkošni blaženosti na svoje srce; menil je, da je zopet njegova, vsa njegova, a zdaj pa to govorjenje! Iztegnil je roke, da bi jo objel, a ona se je odmeknila in mu resno ukazala:

»Ne doteknite se me več in pojdite. Pojdite!«

Ko se le ni hotel odstraniti, je udarila z nogo ob tla in viknila glasno: »Pojdite! . . . Ali ne slišite? — Pojdite!«

Mehanski je vzel klobuk ter tiho stopil iz sobe. Uvidel je, da mu ni ostati, a čutil ni, kaj je nocoj učinil. Vendar je bil sam s seboj zadovoljen, in ko je bil spodaj na ulici, se je nasmehnil ter polglasno vzkliknil: »In vendar si bila zopet moja!« . . .

Ko je bilo v sobi zopet vse tiho, se je Ivanka zgrudila na divan ter začela glasno plakati. Telo se ji je zvijalo v bolečinah, ki so ji hkratu preplule dušo.

Ko se je nekoliko potolažila, je začela razmišljati, kako se je to moglo dogoditi. In v svojem srcu je zopet začutila ono bolečino, ki jo je prevzela, ko je bila zagledala nocoj svojega moža do studa pijanega. Še je videla, kako ga je bil Gojko prirnil skozi duri v sobo, kjer je takoj omahnil na posteljo. Ivanki je tedaj do zadnje iskricice ugasnila ljubezen do njega. In tedaj, ko je bil Bratič trdno zaspal, se ji je vnovič približal Gojko in ji zopet začel praviti o svoji ljubezni.

V njenem srcu je nastal boj, a misel, kako bi se nad možem maščevala, da je to napravil, ta misel jo je vso prevzela in zapeljala . . .

In zdaj se je zopet zavedela. Uvidela je polagoma vso podlost Gojkovo, uvidela, da je zašla grozno daleč, da je padla v brezno, ki jo bržčas pogoltne . . .

Nad gorami se je že začelo svitati, jutranji zvonovi so se oglašali od vseh strani, a Ivanka je še vedno bedela na divanu, stisnjena v dve gubi, brišoč si krvavo obrobline, motne oči . . .

(Dalje prihodnjič.)

LISTEK.

Ivan Cankar: »Vinjete«. Jaz se vsakega novega prikazka na našem knjižnem trgu danes še ravno tako po otročje veselim, kakor sem se ga v onih dneh, ko sem še drgnil hlače po šolskih klopeh. Časi so se sicer, hvala Bogu, izpremenili; na našem literarnem polju ni več take suše, kakor je bila, a meni je veselje navzlic temu ostalo. Da, naravnost nervozen postanem ob vsakem novem pojavu v našem slovstvu, in tisti dan, ko dobim novo slovensko knjigo v roke, je zame praznik . . .

Umevno je torej, da sem bil tudi Cankarjevih »Vinjet« veseli. Ogleдал sem si knjigo najprej od zunaj, kakor je že moja navada, in priznati sem moral: lična, moderno opremljena knjiga! Nato sem se hotel seznaniti z vsebino in pregledal sem kazalo . . . Devetindvajset komadov in 325 strani — na vsak komad pride torej poprečno . . . ali predno sem začel računati, mi je obstal pogled na zadnji strani knjige, t. j. ravno pred kazalom. Aj, kaj pa dela ta podoba tukaj? Kaj pomeni ta skremženi obraz, ta kuštrava glava z gosjim peresom v ustih, z zlomljenim rogom na vrhu, ušesa dolga, hlapasta, brada zmršena, čelo in lice potno — vsaj videti je tako . . . »Oni imajo nazore« — a tako! To velja kritikom torej! Dobra misel, originalen način, pokazati literarnim sitnežem njih onemoglost, zakriviti že naprej ost njih puščicam! Take mršave buče smo torej mi kritiki? Poglejmo se v ogledalo, in če se ujema . . . Da, ujema se! In nazorov bo za silo tudi! . . . Urežimo torej gosje pero in pišimo! Pišimo, toda — resno! — —

Jaz bi priporočal vsakomu, ki namerava čitati Cankarjeve »Vinjete« — in upam, da jih bode dosti — naj prične z »Epilogom«. Izpoved, katero nahajamo ondi, je velezanimiva. Cankar se tu slovesno odpoveduje realizmu, katerega pripadnik je prej bil. In reči moram, da se z razlogi, katere navaja za to, popolnoma strinjam. Tudi jaz sem in sem bil že od kraja odločen nasprotnik onega skrajnjega realizma, ki je obdelaval vedno le eno in sicer najodurnejšo stran človeškega življenja, pa je mislil, da je to že vse; onega realizma, katerega najvišji smoter je bil samo, popisati do pičice posamezen čin človeški, pa se je ponašal, kakor bi nam bil podal celega človeka, kakor bi bil prodril v najtemnejše kote človeškega žitja. Da realizem te vrste ne more imeti obstanka, je izprevidel vsak, kdor ni bil slep in je proučeval, če ne drugih, pa vsaj samega sebe . . .

In res je nastal kar hipoma preobrat in celo radikalnejši, nego je bilo pričakovati. Nastopili so povsod možje, katere je razmišljanje dovedlo do

popolnoma drugega prepričanja, nego se je pred kratkim še ščeperilo v slovstvu. In do tega je moralo priti! Kdorkoli se je zasačil pri dejanju, kakršna so bila najljubši predmet skrajnjemu realizmu, in se vprašal: »Kaj, to sem jaz?... To je vsa vsebina?« je moral odločno odgovoriti: »Ne!« Saj je vendar čutil, kako se bori v njem atom zoper atom, kako je vsak njegov korak, vsako njegovo početje le posledica notranjih bojov, kako sledi vsaki nasladi, vsakemu užitku le prepogostoma — kes!

»Zwei Seelen wohnen stets in mir!« pravi Faust. Dve duši — marsikdo jih čuti morda tudi več! Da, fiziologija in patologija sta dve lepi vedi, a slepili bi sami sebe, ako bi trdili, da zadostujeta. Morda, kadar bosta še vse drugače razviti . . . Prav uče tisti, ki naglašajo kompliciranost človeške duše; komplicirano je vse človeško bitje, in raztelesba človeškega trupla nam nikakor ne more dati popolnoma zadovoljivega, popolnoma jasnega odgovora. Vse res tisto: rojstvo, vzgoja, »milieu«; to vse so velevažni faktorji, katerih vplivu se bo človek težko kdaj popolnoma odtegnil. To je davno priznana in obče znana resnica; toda to še ni vse . . . Da je stališče, katero je zavzemal skrajnji realizem, preomejeno, to so torej doznali novi literati; spoznavši njegovo dušno siromaščino, so se zdrznili, kakor bi se bili zbudili iz težkih sanj, in ko so se iznebili njegovih tesnih okov, se jim je v razkošnem veselju raztopilo srce. Poglobili so se sami vase, in njih duševnim očem se je odprla velika, krasna perspektiva! Dvigalo jih je spet v jasne višave; postali so zopet ponosni na svoje človečanstvo in dati so hoteli duška svoji prekipeči duši, svojemu toliko časa zatajevanemu srcu. Razodeti so hoteli vse, prav vse, kar jim je polnilo drhteče prsi . . . Prijeli so za pero, da bi pisali, da bi odkrili sami sebe, toda — kako? Kakor bi zadeli z glavo ob kamenito steno, so odleteli omamljeni nazaj! Čutili so, tako živo čutili; zdelo se jim je, da razumejo svet, da razumejo sami sebe, a kako izraziti svoje čute, kako povedati svoje misli? . . . Jezik je bil tako okoren, beseda tako trda, tako siromašna! . . . Trudili so se in poskušali — zaman! In prepričali so se, da tako ne gre . . . Jezik ima tako malo prikladnih besed, tako beraški in robot je nasproti tako bogatim in tako subtilnim pojavom duševnega življenja! . . . Kako torej? —

»Kar se ne da povedati naravnost, neposredno, naj se izrazi s pripodabljanjem!« je bil odgovor na to vprašanje. »Dovolj je, če vzbudi pisatelj v čitatelju tudi le samo slutnjo o tem, kar je hotel povedati, če vzbudi v njem občutje, sorodno njegovemu občutju . . .«

Tako se je rodil simbolizem. In to je bil po mojem mnenju povsem naraven razvitek. Tudi navaden človek si pomaga na ta način. Poznam preprostega človeka, ki govori vedno v prispodobah in to povsem neprisiljeno. Sredi stavka preokrene in ti zavije v najlepšo podobo to, kar ti je bil začel pripovedovati z navadnimi besedami. In njegove podobe imajo to prednost, da so jasne! Kolikokrat sem ga zavidal za ta njegov talent!

To je bil torej povsem naraven razvitek, in pomenil bi bil lahko napredek. Ali med simbolisti je bilo ubogo malo izvojnencev, in še tistim je le prevečkrat pošla logika. Pisava simbolistov je postajala temnejša in temnejša: na mesto simbolizma je stopil misticizem! Za Salamonovo visoko pesmijo s sedmimi pečati zapečateva knjiga Janezova! . . . Aj, misticizem, to je bilo spet nekaj! Zdaj se je dalo zopet slepariti! Pod plaščem duhovitosti se je skrivala plitvost, duševna praznota, lepo doneče fraze so mamile uho, a človeška pamet je jokala . . .

Čim temnejši je bil kak pisatelj, toliko bolj se je tolkel ob prsi, tolika večja je bila njegova slava . . . A razumeti ga je moral vsakdo, čeprav je bil teman! Kdor je zmajeval z glavo, je bil ljudem v posmeh. In zato je bil med tisoč čitatelji komaj eden, ki si je upal priznati javno, da mu je nejasno, kar je čital. A mene ni sram povedati na vsa usta, da Przibiszewskega »Mrtvaške maše« nisem razumel, in da je ta proizvod v svoji celoti meni nezmysel. In če se osmešim tudi pred vsem slovenskim svetom, izpovem na glas, da niti Cankarjevih »Vinjet« ne razumem povsod . . .

Ne, tudi dekadentje niso rešili zagonetke, ki nas mori, ki nas tišči in muči . . . Tudi dekadentje so ostali naši dolžniki, tudi zoper nje se pojavlja reakcija . . .

A kaj torej zdaj? . . . Vsekakor se treba povrniti, kajti naprej ne gre več! . . . Kakor povsod, tako tudi v slovstvu oni večni obtok! . . . Kamor pogledamo, vidimo nastopati ono toli zasmehovano, pomilovano in zaničevano romantiko — seveda v nekoliko modernejši toaleti . . . Tudi Cankarjeve »Vinjete« spominjajo jako jako na romantiko, pravzaprav pa so nekaka zmes romantike, realizma in misticizma . . .

Če bi kdo mene vprašal, za kaj bi se odločil jaz in sem li za to, da se povrnemo k romantiki, bi odgovoril: ne! A to morda proti željam in potrebam svojega srca. Naravnost priznavam, da so mi bile romantične povesti včasih v največjo naslodo, in da jih še dandanes čitam rad. Toda viška umetnosti po mojem mnenju romantika ne more doseči. Ko bi moja beseda kaj veljala, bi rekel: držimo se onega specifično ruskega, z najblažjim idealizmom prepojenega realizma, ali pa tudi onega realizma, vsled katerega je Goethe postal tako velik . . .

Toda če pa to nam več ne zadostuje? . . . Če čutimo mi še vse drugače, če je naša duša še vse bolj razvita? . . . No, potem popolnoma najprej svoj jezik, a bodimo kolikor mogoče jasni! Sicer pa, ali ni gola iluzija to, kar si domišljajo naši mistiki? Kak Goethe ali Turgenjev je imel najmanj tako popolno dušo in najmanj tako razvito živčevje kakor katerikoli sedanjih dekadentov . . . »Toda povedala nista vsega!« Dobro torej, povejte vi še več! . . . A zdi se mi, da bi mnogim sedanjim pisateljem lahko zaklicali z Goethejem: »Warum denn in die Ferne schweifen? . . .« Kaj je treba tolikega napora? Dočim so mistiki s svojim pregorečim prizadevanjem, da bi razodeli vse skrivnosti človeškega bitja in žitja, zabredli tako daleč, da so naravnost nerazumljivi, nahajamo baš pri Goetheju prekrasne zglede za to, kako se da često z najpreprostejšimi sredstvi doseči največji uspeh, in kako majhna stvar je pravzaprav pravemu umetniku, razstreti zastor, ki tajnostno krije naše duševno življenje. Veliki večini imponuje v Faustu brez dvojbe obilica globokih misli; jaz pa sem se od nekdanj najbolj divil oni čudoviti enostavnosti umetniških pripomočkov, oni neposrednosti in naivnosti, s katero nam razodeva pesnik v tem duhovitem delu čuvstvanje človeškega srca. Samo en zglede . . . »Bester Mann, von Herzen lieb' ich dich!« Kako preproste so te besede, ki jih govori Metka Faustu v prizoru na vrtu, kako preproste, a komu ne zadrhti srce spričo prisrčnosti, ki odmeva iz njih? To je pristen glas, tako in nič drugače ni mogla govoriti nemška devica, ko ji je nepopisne sreče prekipelo srce . . .

Kam merijo moje besede? . . . Pustimo misticizem in izkušajmo biti jasni! . . . Pa kdo poreče: »Kaj pa drugi del Fausta?« — Gotovo je v njem marsikaj skritega in temnega, a zato ga pa tudi presega prvi.

Toda še nekoliko besed o Cankarju samem. Ena Cankarjevih »Vinjet« ima naslov: »Čudna povest«. Mnogim se boče zdela morda večina njegovih povesti čudna. A če niso že čudne te povesti, nenavadne so vsekakor. Cankar je ponosen na to: »Jaz sem jas!« kliče kritikom. Jaz mu ne zamerim tega in priznavam rad, da ve, zakaj je ponosen.

Opomnil sem že, da si mi vidijo njegovi proizvodi nekaka zmes romantike, realizma in mysticizma. Najbolje mu prija vsekakor romantika. Kjer se boče postaviti na realistična tla, se mi ne zdi srečen. Vzemimo le povest »O čebelnjaku«. Meni se vidijo značajni posameznih oseb v tej povesti neistiniti, in tudi z dejanjem se ne morem prav spriznati. »Povest je posneta po resničnem dogodku«, odvrne morda pisatelj. Prav lahke mogoče, a to je potem le nov dokaz za to, da je marsikaj, kar se je v resnici zgodilo, manj verjetno, nego kar se je izmislilo s pravim pesniškim instinktom. Vsekakor pa mislim, da se je vršilo dejanje, ako nam je podal pisatelj res resničen dogodek, v istini dokaj drugače, nego nato ga opisuje on. Isto se lahko rače o »Adi«. Prav možno, da zmene čepa ciganka mladeniču glavo, in da gre on z njo v svet, toda v takih okolnostih, kakor čitamo v »Adi«, se to ne dogaja! . . . Na realističnih tleh torej Cankar ni doma. Ne čuti li morebiti tega sam? Se ni li morda baš raditega približal mysticizmu? Mu ni mysticizem le nekako sredstvo v to, da prikrije z njim bolj medle strani svojih umotvorov? Name je naredilo vtisk, kakor bi Cankarjev mysticizem ne izviral iz srčne potrebe; zdi se mi, da mu je le v nekak okrasok, da se ga poslužuje torej namenoma, premissljeno . . . Vsaj nekateri proizvodi mi vzbujajo to misel. Včasih vodi Cankar čitatelja dokaj dolgo po temi, tako da se ga loteva morda že nejevolja. Kar dvigne zagrinjalo, in strmeč si mameš oči. A komaj se začneš prav zavedati, komaj so se ti oči nekoliko vsesle v sliko, pa ti jo zopet zastre, kakor bi se bal, da ti je ne bi pokazal preveč . . . Ta način pripovedovanja je gotovo jako mikaven. Človek pozabi pri tem popolnoma vsebino, ki je pri Cankarju večidel jako navadna, vsakdanja, in se divi zgolj spretnosti, s katero zna pisatelj napraviti iz preproste, vsakomu znane snovi zares krasno sliko. Ne »kaj«, temveč »kako« je Cankarju glavna stvar.

Marsikaj se v »Vinjetah« preveč pozaveja. Ko bi pobral vkup vse »šilaste« nosove, ki jih omenja pisatelj na raznih krajih, bi jih nabral polno košarico — toda kam z njimi? . . .

Preobširen bi postal, če bi hotel navajati svoje misli o vsaki »Vinjeti« posebej. Dalo bi se gotovo še marsikaj grajati in hvaliti, a to prepuščam drugim. Nedostatek bi se mi vendar zdelo moje vrste, ako ne bi omenil še njegove pereče satire. Črtica »O človeku, ki je izgubil pričanje« je živ dokaz za to, da bi je Cankarju krepka satirična žila. Na strogo logično stališče se seveda tudi tu ne smemo postaviti. Kako je mogoče vsporejati rdeče vezanega »Büdeckerja« s »prepričanjem«, v zeleno usnje vezanim, to razumej, kdor more! Navzlic temu sluti vsakdo, kaj je hotel Cankar povedati, in se smeje . . .

Kakor sem omenil že gori, zametuje Cankar v »Epilogu« ono vrsto realizma, kateremu zadostuje »kos življenja brez vsebine, brez ideje, brez vsake zveze z večnostjo . . .« Z ozirnost na to je smel vsakdo pričakovati v Cankarjevih spisih tudi »idej«. A po teh se osiramozama! Razburjal nam je živce, zasibaval nas v razna čustva, a svojih misli nam ni razodel. In vendar človek ne čuti same, temveč tudi misli, da, mnogo več misli, nego čuti . . . V tem oziru Cankar naših nad torej ni izpolnil. Toda, ali ne zahtevamo od pisatelja

Cankarjeve starosti preveč? Ni li zadosti, da nam je dal tako globoko pogledati v svoje srce? . . . Jaz mislim, da smo za sedaj lahko zadovoljni z njim. Nena-
vadno nadarjenost je dokazal tudi s tem, kar nam je podal. Le nizkotna zavist
bi mu odrekala talent. Kdor ima oči, se bo divil barvam, ki jih meče na platno,
in kdor ima srce, pritrdi, da zna Cankar ubirati strune, ki nam ne zvane vsak
dan na uho . . .

Njegova pisava je plameneča, a pero pomoči včasih naravnost v svojo
srčno kri . . . Koga ne gane njegova »Jedna sama noč?« Meni je izvabila solze
v oči! . . .

Cankar je torej dokazal, da smemo pričakovati še mnogo lepega od njega,
a dolžnost slovenskega občinstva je, da svoje talente podpira. Zato naj si vsak
izobraženi Slovenec omisli Cankarjeve »Vinjete« in jih čita. Z.

Cerkniško jezero. Spisal Jožef Žirovnik. Izdala in založila »Slo-
venska Matica«. Natisnila Blaznikova tiskarna. Mala 8°. Str. 107,
pet pokrajinskih podob v tekstu in zemljevid: Cerkniško jezero
in njega okolica, narisal A. Sitsch, natisnil E. Hölzel.

Pisatelj se je lotil hvale vredne naloge, seznaniti svoje rojake podrobneje
s Cerkniškim jezerom, o katerem mnogi ne vemo več, nego kar smo se učili
v šoli mimogrede, namreč, da je presihajoče in pa »da je svetovno znano in
občudovano kakor naravno čudo«. Slovencem podati lično knjižico, pripove-
dujočo izključno o enem izmed najzanimivejših delov njih domovine, je srečna
misel, in pisatelj se je oklenil svoje naloge z iskrenostjo in ljubeznijo.

Še predno se je lotil izvršitve svojega namena, se je moral odločiti glede
načina te izvršitve: da napiše ali vzosit leposloven opis ali pa moderno znan-
stveno prirodopisno monografijo. V stvarnem oziru pa mu je bilo izpolniti dve
zahtevi. Pisatelj je imel in tudi porabil priliko, da je predmet svoje razprave na
svoje oči pregledoval in proučeval, in tako je bil izpolnjen prvi pogoj za srečno
stvarno izvršitev podjetja. Drugi nič manj važni pogoj v istem zmislu je, da
pisatelj spozna in umno uporabi literaturo o predmetu, ki ga hoče opisati. V
tem oziru naš monograf ni imel težke naloge. Slovstvo o Krasu in njega po-
sebnostih, med katere spada i Cerkniško jezero, je sicer zelo obsežno in raz-
treseno, ali prav v najnovšem času, namreč leta 1893., je strnil profesor zem-
ljepisja na vseučilišču v Belem gradu, Jovan Cvijić¹⁾, mnogoštevilne, v raznih
jezikih pisane razprave in opazke; obenem je proučeval na svoje oči kraški
svet v Srbiji, na Kranjskem in drugod ter je na to podal zemljepisecem ne suhe
kompilacije, nego novo, s svojimi nazori nadahnjeno, s svojim koloritom oživiljeno
celotno podobo o Krasu in njega pojavih. Eno leto po Cvijićevi knjigi je izšla
Krausova o podzemeljskih duplinah²⁾, in tudi ta se bavi kolikor toliko s po-
sebnostmi Cerkniškega jezera. Obe knjigi naštevata obsežno literaturo o svoj-
stvih kraškega sveta, Cvijićeva celo brezprimerno popolno. Pa tudi z njima ni
zaključena vrsta dosedaj priobčenih študij o tem predmetu.³⁾

¹⁾ Cvijić. Das Karstphänomen. Versuch einer morphologischen Mono-
graphie. Geographische Abhandlungen, herausgegeben von A. Penck, Bd. V,
Heft 3. Wien, Hölzel 1893.

²⁾ Kraus, Höhlenkunde, Wien 1894. — Gerold.

³⁾ Znamenite so n. pr. opazke, ki jih javlja o postanku Cerkniške kotline
in jezera F. Kossmat in Verhandlungen der geologischen Reichsanstalt in
Wien 1897, pag. 82—84.

Vsak pisatelj — bodisi, da piše le za strokovne kroge, ali pa da poučuje v poljudni obliki omikance sploh — se mora ravnati po načelu, ki je danes uveljavljeno že povsod, koder čislajo napredek. Ozirati se mu je namreč na dela, ki so jih objavili o isti snovi drugi pisatelji pred njim. Učiti se mora sam, predno hoče učiti druge. Le tedaj more leposlovni pisatelj izbrati najzanimivejša vprašanja, da jih reši v vzneseni obliki, znanstveni pisatelj pa le tedaj utegne snov vsestransko temeljito obravnavati in se izogniti marsikaterim zmotam, tudi takim, v katere so zašli že drugi pred njim. In hvale vreden običaj je, da znanstveni pisatelj imenuje vire, na katere je utemeljil svojo razpravo. Tako izkaže, da se je sam dovoljno poučil, predno je stopil v javnost; tako si zasluži zaupanje v čitatelju, ki se hoče čitaje poučiti, in omogoči kontrolo strokovnjakom, ki se hočejo kritičsko vglobiti v predmet razprave. Ona brezpogojna zahteva — prava *conditio, sine qua non* — je dejansko pripoznana tudi pri slovenskih pisateljih. Naši jezikoslovci, zgodovinarji in prirodoslovci navajajo vire, iz katerih so črpali, in se sklicujejo nanje. Oni vcelzaslužni strokovnjak, ki je pri nas uvedel »prirodnoznanstvi zemljepis« — sedanji šolski svetnik, prof. J. Jesenko — navaja v svoji knjigi imenovanega naslova (izdala »Slovenska Matica« l. 1874.) na štirih drobno tiskanih straneh slovstvene pripomočke, katere je avtor »zlasti« rabil. Naš mojster v poljudno-znanstvenem pripovedovanju, ravnatelj Ivan Šubič, nam je podal na 19 straneh prirodopisno črtico o ljubljanskem barju (v šolskem poročilu višje gimnazije ljubljanske l. 1886.), a našteva v uvodu nad 20 »važnih virov«, ki so temelj razpravi, še druge pa navaja v tekstu.

Dobrodošla knjiga Žirovnikova si ni odbrala naloge, vžigati čitatelja z vznositim, oduševljenim pripovedovanjem, z umetniškim slikanjem narave in prizorov iz nje. Knjižni odsek Matičin je sicer priobčil razpravo v »Zabavni knjižnici«, a to je ukrenil, kakor čujemo, le v zadregi. Pisatelj sam je brez dvojbe namegal podati svojim rojakom opis, ki bi jih zanimal ne po svoji obliki, nego po stvarni vsbini. Odločil se je za to, da nam napiše moderno zemljepisno monografijo. Seveda mu je bilo do tega, da pridobi svoji razpravi kolikor možno obilo čitateljev. S tega stališča nam je torej Žirovnikovo knjižico presojevati.

Pisatelj je zbral mnogo gradiva in ga je umno razvrstil. Njegova knjiga razvija preprosto pripovedujoč jasno sliko o znamenitem jezeru in njega čudnih posebnostih; o zemlji, ki se razprostira ob njegovih obalah; o ljudeh, ki stanujejo ob jezeru in so si uravnali življenje v marsičem po njegovih lastnostih i. t. d. Žirovnik omenja nekoliko ondotno živalstvo in rastlinstvo; pridejal je nekatere zgodovinske črtice in na koncu celo mično pripovedko, ki knjigo marsikomu omili. Nazornost uspešno podpira pet po fotografijah posnetih slik, ki predočujejo: trg Cerknico, Veliko Karlovice, Drugi (mali) škocjanski most, Veliki škocjanski most (zunaj) in Veliki škocjanski most (znotraj). Zelo dobrodošel je prav čedno zvršeni Albert Sitschev zemljevid, ki predočuje »Cerkniško jezero in njega okolico«, dasi (z ozirom na gmotno stran) na njem ni izražena navpična izobrazba tal.

Prepričani smo tudi, da je Žirovnikova knjiga Slovence iznova opozorila na čudo, ki ga hrani njih domovina. Ali število onih, ki bi se, prečitavši knjigo, čutili dejansko izpodbujene, da se napravijo na pót in na svoje oči spoznajo znamenit kos slovenske zemlje, bi bilo gotovo dosti znatnejše, ako bi imel gospod pisatelj ali dragoceni dar, vžigati čitatelja z vznositim, oduševljenim pri-

povedovanjem, ali pa, ako bi bil svojo razpravo povzdignil na nekoliko višje stališče po zahtevah moderne zemljepisne monografije.

Gosp. pisatelj je umno uporabil bistra opazovanja pogumnega hidrotehnika Putika, ki značijo brez dvojbe znaten napredek v spoznavanju prirodnih moči, delujočih nad zemljo in pod zemljo v cerkniški okolici. Tudi nekoliko drugega književnega gradiva je spretno vpletenega, in g. pisatelj se na hvale vreden način v tekstu sklicuje na razprave, katere je vpošteval — le žal, da se tej dolžnosti ne odzivilje dosledno vseskozi, kjer je treba. Ali dokaj važnega gradiva je bilo avtorju na razpolaganje že zbranega le v imenovanih knjigah Cvijičevih in Krausovih — in vendar ga ni porabil. Moderna znanost je rešila marsikatero vprašanje o Krasu ter razmotrovanje o Cerkniškem jezeru bistveno dvignila nad Valvasorjevo stališče naivnega občudovanja. Dandanes nam je jasno delovanje onih prirodnih sil, ki so Cerkniško kotlino in jezero ter njega pritoke in odtoke ustvarile in jih vzdržujejo. Žirovnikova vse hvale vredna in nam dobrodošla knjiga bi bila brez dvojbe pridobila moderen značaj in trajno vrednost v mladi slovenski poljudno-znanstveni literaturi, ako bi se bila nad golo, preprosto opisovanje povzdignila in nam razložila, zakaj in kako je vse to nastalo, kar imenujemo »svetovnoznano cerkniško čudo«!

(Konec prihodnjič.)

Ferd. Seidl.

Prvo splošno avstrijsko jubilejno romanje v sveto deželo. Spisal Jožef Zidanšek, prof. na kn.-šk. lavantinskem bogoslovnem učilišču. V Mariboru 1899. Založil pisatelj; tiskala tiskarna sv. Cirila. 8°. Str. 10 + 207. Mehkoveznanemu izvodu je cena 40 kr., trdoveznanemu 50 kr., v platno vezanemu 65 kr. Naroča se v tiskarni sv. Cirila v Mariboru. — Slovensko potopisno slovstvo o Palestini in sosednjih deželah je že precej naraslo. Prvo knjigo te stroke je dal Slovincem Mihael Verne pod naslovom: »Potovanje v Sveto Deželo v letu 1857«. Takisto kakor Vernetova je zastarela tudi Jeranova knjiga iz l. 1872.: »Popotovanje v Sveto Deželo, v Egipt, Fenicijo, Sirijo, na Libanon, v Carigrad in druge kraje«. Pred nekaterimi leti je izšlo v »Družbi sv. Mohorja« lepo ilustrovano, tehtovito opisovanje svete dežele in svetih krajev iz peresa dr. Frančiška Lampeta. Njegov »Jeruzalemski romar« stoji na višini sedanjega palestinoslovja. Nanj in na nekatere nemške potopise se naslanja g. prof. Zidanšek v svoji gori oznanjeni knjigi. Pisatelj se je mudil izven svoje domovine dober mesec, od 13. dne aprila do 15. dne maja m. l. Kar je izkusil na potu, ki ga je vodil preko sredozemskega morja in Egipta v Palestino, kar je opazil tja in nazaj gredoč, kar je čutil na svetih mestih, ki so vsaj po imenu vsakomu znana, to in še marsikaj drugega iz davne svetne in cerkvene zgodovine in iz bajeslovja je opisal v svoji knjigi v lahkotnem, mičnem, feljtonskem slogu. Preprostom Slovincem, katerim je zlasti namenjen ta potopis, se gotovo prikupi ter bode vzbujal med njimi zanimanje za daljne jutrovske pokrajine. Knjigo zaljšata dve podobi. Ker je čisti dobiček, kolikor ga utegne prinesiti ta lepa knjiga, namenjena naši šolski družbi sv. Cirila in Metoda, zato jo najtopleje priporočamo slovenskemu občinstvu. —*ar.*

Vzgoja in omika ali izvir sreče. (Neobhodno potrebna knjiga za vsakega človeka, ki se hoče sam, lahko in hitro navaditi vsega potrebnega, da more sebe in druge blažiti in prav olikati). Spisal po najboljših virih in navodilih Jožef Valenčič. — Prvi natis. V Ljubljani, meseca junija 1899. Založil in na

svetlo dal pisatelj. Tiskala »Narodna tiskarna«. Str. 254, cena 1 gl'd 80 kr. — Tako slove popolni naslov knjigi, ki smo je omenili v osmi številki »Zvonovi«. Knjiga ni izvorno delo, pisatelj pa je pridejal marsikaj tudi iz svojega. Valenčičeva knjiga podaje Slovencem vseh slojev praktična navodila, kako se naj vedejo v najrazličnejših položajih, v najrazličnejših razmerah z najrazličnejšimi ljudmi doma, v cerkvi, šoli, v družbi, na javnih zabaviščih, pri igrah, na plesu itd. Priznati treba, da je bil pisatelj jako natančen, da je obdelal svojo snov kolikor možno obširno ter da se je trudil, da bi bil razumljiv. Nedostatek knjige pa je pisateljeva gostobesednost in nekak pridigarski ton. Večkrat mu izgine tudi izpred oči meja, ki loči najvišje kroge od najnižjih (ali narobe), ter predpisuje vsem isto. Pisatelj je opazoval navade samo v enem — bržčas v rojstnem — kraju, pa misli, da so tiste navade znane in veljavne povsod drugod. Često-krat je v svojih predpisih tudi prestrog ter nadeva vse pretesne sponc. Iz tega pa lahko nastane lesenost, neokretnost in okornost v vedenju in govorjenju. Želimo, da bi se učili Slovenci in Slovenke iz te knjige samo najboljšega! Pisatelj se nadeja v kratkem že II. izdaje; ne bilo bi torej lepo, ako bi mu brezbriznost rojakov zamorila toli idealno nado.

X.

Stoletnica Blaža Potočnika. Stoletnice buditeljev Slovenstva se vrste druga za drugo. Pred durmi sta nam Slomščekova in Prešernova, letos pa je minila Potočnikova. Lepo so se je spominjali Šentvidčani, združeni z narodnimi društvi iz Ljubljane in okolice, v nedeljo dne 17. septembra t. l. Hvaležni so svojemu nekdanjemu duhovnemu očetu, ker je za svojega 39letnega župnikovanja v Šentvidu toliko storil za njih prospeh. Zgradil jim je šolsko poslopje, ustanovil čitalnico, povzdignil mlekarstvo ter položil temelj sedanjemu razcvetu odnotnih obrtov. A Blaž Potočnik ni samo krajevno zaslužen veljak, njegovo ime se ne blesti samo v tesnem okviru šentviške povestnice, on je znamenit v zgodovini vesoljnega slovenskega naroda. Uspešni sledovi njegove mnogostranske delavnosti so globoko vtisnjeni v razvoju slovenskega političkega, kulturnega in slovstvenega življenja. Tem kratkim vrsticam ni namen, predočiti Blaža Potočnika politiško delovanje, pač pa bi radi z njimi izpodbudili rojake k hvalečnosti za njegove kulturne in slovstvene čine.

Pesnik in pevec — skladatelj — hkratu je bil Potočnik in pel je svete in posvete pesmi. Kakšno borno pesemsko hrano so dajali v 18. stoletju razni Repeži, Redeskiniji . . . slovenskim cerkvam! Potočnik je z Gregorjem Riharjem pometal to spakudrano šaro z naših korov ter jo nadomestil s krasnimi, dostojnimi cerkvenimi pesmimi. Iz vesele domače družbe je izrinil nemško pesem. Namesto nje se je glasila poslej Potočnikova: »Pridi Gorenje . . .«, »Kdor ima srce . . .«, »Zvonikarjeva«. Pozneje se je pridružil Čbeličarjem. S pesmimi je zalagal »Slovenski cerkveni časopis«, »Novice«, »Ljubljanski časnik« in »Čbelico«. Prispel je na pomoč »Drobtinica« in Vodnikovemu »Spominiku«. Na Potočnika je sprožil dr. Prešeren puščico »Prej pevcu potlej homeopatu«. Čbeličarja Potočnika jako hvali Čop: »Reinheit und Correctheit der Sprache geben seinen schriftstellerischen Erzeugnissen einen vorzüglichen Werth. An der Krainischen Biene nahm er gleich von Anfang thätigen Antheil. und seine Beiträge gehören zu den ausgezeichnetsten in der Sammlung. Er trifft namentlich den eigentlichen Liederton gut, wie im Unterkraingerliede (Dolenska I. 32), im Liede der Schnitterinnen (S. 45.) usw.« Iz Potočnikovih pesmi, ki seveda ne dosežajo sedanje višine naše poezije, odseva vesela narav pesnikova,

v njih bije pristna narodna žila; zato so se mnoge izmed njih tako prikupile našemu ljudstvu, da so popolnoma ponarodele. — Ne mislimo natančneje opisovati Potočnikovega delovanja na šolskem polju — spisal je slovensko-nemško slovnico za šolsko rabo in knjigo za računstvo — takisto ne namerjamo ocenjati njegovih zaslug za slovensko časnikarstvo in koledarstvo niti naštevati njegovih nabožnih knjig in spisov, poudariti hočemo le še neko važno točko iz njegovega delovanja: on je bil eden izmed tistih razboritih mož, ki so napeljali slovenski književni jezik v sedanjo naravno strugo ter so se krepko porobu postavili jezikovni mešanici, ki so jo hoteli uvesti Majar, Macun, Razlag. Kako je Potočnik ljubil slovenščino ter gorel za njen razvoj, priča njegov predgovor k nemški pisani slovnici »Grammatik der slowenischen Sprache« 1849. »To narečje vesoljnega slovanskega jezika so do najnovejših časov prezirali celo omikani Slovenci — piše ondukaj — ter ga, dasi po krivici, izmed vsch slovanskih jezikov skoraj najmanj cenili; kot neizobrazno so obsodili slovenščino na smrt ter jo zatirali sistematiški. Tako krutega preganjanja pač ne zasluži slovenski jezik, in obsoditi so ga mogli samo taki, ki ga prav nič ne poznajo in se niti ne potrudijo malo prelistati kako slovensko slovnico, katerih je več in so nekatere izmed njih prav dobre; samo taki nevedneži morejo hladnokrvno trditi, da je slovenščina nepopoln, docela neizobrazen jezik, ki se ga ni moči naučiti.« Nasprotnike slovenščini pobija potem, kažoč na njeno častito starost, na brižinske spominike, na slovstvo v 16. stoletju, na biblijo, že dvakrat prevedeno na slovenski jezik, na rastoče število slovenskih knjig, po katerih hlastno sega slovensko ljudstvo. Kakor Koseski v znani poslanici »Bravcem »Novic«, opominja tudi Potočnik svoje vrstnike, naj čistijo slovenski jezik, naj si na vso moč prizadevajo za njegov procvet in njegovo omiko sedaj, ko so po cesarski milosti razdrobljeni stoletja stari, težeci okovi. Hkratu naznanja, kako naj se spopolnjuje slovenščina. Ne samo na podlagi sorodnih narečij in staroslovenščine, ona naj se preporedi sama iz sebe. Skrbno naj se nabirajo krajevna in osebna imena, iz njih naj se počrpajo izvorne, že pozabljene korenike. Kadar se kujejo iz dosedanjih znanih korenik nove besede, treba paziti, kako govori narod. V njegovem duhu naj se razvija slovenščina. Da bo jezik blagoglasnejši, izgovarjamo vsak samoglasnik popolnoma in čisto; tako govori po mnogih slovenskih pokrajinah tudi narod. Tikisto popolnoma in čisto naj se izgovarja / v moški deležnikovi končnici. Slovenščina naj se ne iznebi nobene v narodu ukoreninjene oblike, katere slučajno nimajo drugi Slovani, češ, da bi se jim po tej poti približali, kakor menijo nekateri novejši slovenski jezikoslovci in pisatelji. Jezik je nekaj živega, nekaj samoniklega, nihče mu ne sme silc delati. Slovničar naj slovniška jezikovna pravila izvaja iz jezika samega, nikakor pa jih ne sme on dajati jeziku. — Ali ne veljajo ta načela, ki jih je utemeljeval Potočnik pred petdesetimi leti, še dandanašnji? Ali ni jasno gledal naš starina pred seboj poti, po kateri se povzpne dotlej zanemarjana slovenščina kvišku? —

Dne 4. oktobra 1891. l. je vzdala šentviška »Narodna čitalnica«, praznujoča petindvajsetletnico, spominsko ploščo svojemu ustanovitelju Blažu Potočniku; tedaj je izdal g. nadučitelj Janko Žirovnik oduševljeno spomenico — životopis gospoda očeta Blaža Potočnika. Dne 17. septembra t. l. pa so se razkropile iz prijaznega Št. Vida nad Ljubljano razglednice s podobo stoletnika Potočnika, obrobiljeno z njegovim verzom: »Kdor hoče živeti in

srečo imeti, naj dela veselo pa molí naj vmes.« V desnem kotu razglednice je napis: »Ob slovesni stoletnici rojstva slovenskega pesnika in skladatelja Blaža Potočnika svojemu ustanovitelju Narodna čitalnica v Št. Vidu nad Ljubljano.« »Ljubljanski Zvon«, ki se je spominjal Blaža Potočnika o prvi slavnosti, se pridružuje tudi letošnjim slaviteljem prezaslužnega slovestvenika. —a.

Pavia Diakona slavnost. V Čedadu (Cividale) na Furlanskem so praznovali od 3.—10. m. m. enajsto stoletnico smrti Pavia Diakona, langobardskega zgodovinarja. Poleg »zgodovinskega kongresa« je bilo še vse polno ljudskih veselí, razsvetljava, godba, petje Tomadinovega oratorija »vstajenje«, obrtno-pojedejska razstava in razstava goveje živine, sestanek furlanskih učiteljev in alpinistov (turistov) itd.

O Pavla Diakonu in važnosti njegovega dela za slovensko zgodovino pisje je razpravljal podpisanec že l. 1875. v podlistku goriške »Soče« pod naslovom »Razmere med Slovenci in Langobardi«. Ta spis je izšel popravljen in pomnožen v »Zgodovinskih črticah iz pokučene grofije goriško-gradiščanske« v Gorici 1896. l. (str. 81.—123.). Zatem je pričel v Matičnem »Letopisu« l. 1885. razpravo »Kakošno važnost imajo Pavla Diakona knjige »De gestis Langobardorum« za starejšo zgodovino Slovencev.« Tam je opisano tudi življenje in delovanje Pavla Diakona, kolikor je o njem znano. Tu naj sledi torej le še nekaj malega, kar se oslanja na novejšo preiskavo.

Pavel Diakonus se je rodil, kakor se vobče trdi, v Čedadu in sicer med l. 720.—725. (Waits. *Scriptores rerum Langobardicarum*, Berlin 1878). Oče mu je bil preprost Langobard Warnefrid, zato se tudi P. D. navadno imenuje »Warnefridi filius«. O svojih pradedih in njih nezgodah pripoveduje zelo naivno v IV. knjigi, 37. poglavju, kako so bili v avarsko sužnost odpeljani, kako je njegov praded Lupichis pobegnil, kako mu je volk (lupus!) pot kazal, in kako se ga je neka slovenska žena usmilila, da ni glada poginil in da je srečno prispel v svojo domovino. Warnefrid je namenil svojega sina za duhovski stan, in tako je postal naš Pavel »diakon« skvilejske cerkve, kar pomeni tolíko, kot francoski »abbé«. Ko je postal furlanski vojvoda Ratchis kraj langobardi, je šel z njim tudi P. D. v Pavjo, langobardsko prestolnico, kjer je postal domač učitelj na kraljevem dvoru. V tej službi je ostal P. D. tudi za poslednjega kralja Deziderija, ki mu je bil izročil svojo hčer Adelpergo v vsigojo. Ko se je ta omožila z benevenškim vojvodo, je šel P. D. z njo v doljeno Italijo in se seznanil z meniškimi življenjem v Montekasinu blizu Akvina na Napolitanškem. To življenje mu je jako prijalo, in ko je l. 772. propadla langobardska kraljevina, je šel po zgledu svojega starega dobrotnika Ratchisa v omenjeni samostan.

L. 776. so se bili Langobardi na Furlanskem še enkrat vzdignili proti Karlu Velikemu, toda on jih je užugal in hudo kaznoval. Med kaznjenci je bil tudi Pavlov brat Arichis, katerega so odpeljali v zapor na Nemško in mu zaplenili premoženje, tako da je morala njegova osamljena žena s četverimi otroki lakot trpeti. Da bi bratu in svakinji pomagal, je spisal latinsko žalostinko ter jo osebno nesel Karlu na dvor v Ache. Ta korak je imel povoljen uspeh, in Pavel je ostal iz hvaležnosti pri kralju, ki je bil osnoval akademijo učenjakov. Toda mrzla Nemčija ni ščajala Pavlu; prosil je vedno Karla, naj bi ga odpustil z dvora, in res ga je kralj uslišal okoli l. 785., ali pa je morda Pavel še osebno spremljal Karla v Italijo decembra meseca 785. l. Po letu 787. l. nahajamo našega

zgodovinarja že zopet v Montekasinu. Tu je živel zelo pobožno in spisaval zgodovino svojega naroda. Umril je dne 13. aprila, kakor se splošno misli, l. 799.

Še kot Adelpergin učitelj je spisal P. D. »Rimsko zgodovino« do l. 555., ki je služila skoro 1000 let vsem srednjim šolam kot učna knjiga. To zgodovino je nameraval popolniti z dogodki do svojega časa, ali mesto tega je napisal zgodovino svojega naroda »De gestis Langobardorum«. V tej zgodovini omenja P. D. pogostoma tudi Slovencev, ki so se skupno z Obri in mnogokrat pod njih imenom borili z Langobardi, hoteč tudi v Italijo prodreti. Prvikrat omenja P. D. Slovencev v IV. knjigi, 7. in 10. poglavju, ko so se l. 594. (ali 595.) bojevali z Bavarci, potem v IV. 24. in 39. (tu je govor o predelu »Cagellia« in kraju »Meclaria« v Ziljski dolini na Koroškem). Bitke pri »Floviju« (Fiume na Furlanskem) l. 663. so se gotovo udeležili tudi Slovenci z Obri vred (V. 19). Istega leta je bežal Lupov sin Arnefrit k »Slovencom na Koroško« (V. 22), a l. 664. je potolkel Vectari Slovence pri kraju »Broxas« (V. 23). Okoli l. 700. so uničili Slovenci na gori Špik vse furlansko plemstvo (VI. 25), a l. 725. jih je potolkel vojvoda Pemmo pri »Lauriani« (Lavariano južno od Vidma; VI. 44). L. 738. je pridrl vojvoda Ratchis v »Karniolo«, deželo Slovencev, katerih je mnogo pomoril in pokončal, a moral se je kmalu zopet umakniti nazaj na Furlansko (VI. 51).

To so važnejši podatki iz Pavlove zgodovine o Slovencih; natančneje naj se blagovolijo častiti čitatelji poučiti v gori omenjenih spisih.

Rokopisov te zgodovine se nahaja več (tudi v Čedadu je eden iz XIII. st. letja), a zdi se, da je istočasen oni, ki se nahaja v Gothi. Tudi tiskanih izdaj je že mnogo (priredili Lindenbrog, Muratori, Waitz itd.). Na nemški jezik jo je prevedel O. Abel in predelal R. Jacobi, Lipsko 1878. O njej so razpravljali poleg Italijanov zlasti Nemci (Dümmler, Sichel), pa tudi Francozi, Angleži (Hodgkin) in še celo Madjari (Márki Sandor). Vidi se torej, da so se razni narodi močno zanimali za zgodovino Langobardov, in tudi Slovenci imajo mnogo vzroka, proučevati jo, toda zelo previdno in skeptično! —

Za zgodovinski kongres se je bilo oglasilo 99 učenih društev in zavodov, med njimi »Sl. Matica«, večina avstrijskih vseučilišč, vsi italijanski zavodi in društva v Trstu, vse italijanske visoke šole, mnogo nemških vseučilišč (tudi berlinsko), potem vseučilišča v Londonu, Oksfordu itd. Prišli pa niso vsi zastopniki, tako n. pr. ni bilo zastopnika arheološkega muzeja v Spletu. Kongresu je bilo predloženih 12 tiskanih del, med njimi tudi omenjeni dve slovenski razpravi, o katerih je izročil pisatelj kratek posnetek v italijanskem jeziku. Dalje je bilo predloženih deset pismenih razprav, ki so se večinoma čitale ob zborovanju. Kot samostalen predlog je bil oglasil p. Ambrož Amelli, naj se izdado vnovič vsa Pavlova dela.

Kongres se je otvoril dne 3. septembra prav slovesno. Sprejem na kolodvoru ob 11. dopoldne je bil veličasten. Bilo je brez števila ljudstva prisotnega, godba je svirala vesele poskočnice, vse mesto je bilo v zastavah. Goste so sprejeli odborniki v svečanih oblekah ter jih odvedli v kočijah na municipij, kjer so jih pogostili s čašo marsale in jim odkazali stanovanja. Od municipija je šel slovesen izprevod v »Convitto nazionale Paolo Diacono«, ki se je še pred kratkim časom imenoval »Istituto Stellini« na čast velikega etika Jakoba Štelina, rojenega med beneškimi Slovenci (šele l. 1890. so ga izpremenili v »narodni zavod« z omenjenim imenom). V nekdanji cerkvi bivšega klarisinskega samo-

stana je pozdravil zborovatelje mestni župan Morgante in poudarjal znanstveni značaj kongresa, ki naj se ogiblje političnih razprav, češ, da »znanost vse zdinjuje.« Za njim je govoril državni poslanec čedadjskega okraja in torej tudi beneških Slovencev, žid Morpurgo, opravičeval odsotnost naučnega ministra, ki je bil obljubil priti, in predlagal udanostni pozdrav kralju, o katerem se je tudi govorilo, da hoče kongres počastiti. Popoldne je mesto Čedad priredilo zborovateljem majhen, a izboren banket, pri katerem pa so se vkljub županovemu opominu slišali tudi politični govori, ker tržaški poslanec Hortis je prinesel pozdrave »julijskih pokrajin«, t. j. avstrijskega Primorja. Pozneje sta se Hortis in Morpurgo še dolgo na samem posvetovahu pri zaprtih durih. Isti dan so se izvolili tudi posamezni odseki, ki naj bi predlagali vprašanja, o katerih naj se kongres posvetuje. Za prvega predsednika je bil izvoljen prelat Amelli kot zastopnik samostana montekasinskega.

Dne 4. septembra so se kaj dolgo pričekali o celokupni izdaji Pavlovih del. Sklenili so, izvoliti v ta namen odsek sedmerih mož, in sicer naj bi bili štirje Italijani in trije Nemci, ali, kakor se je od začetka predlagalo in je tudi že sklenjeno bilo, »trije zunanji« (stranieri). V ta odsek naj bi prišli zastopniki čedadjskega mesta, beneškega in rimskega zgodovinskega društva ter samostana montekasinskega; »zunanje« pa naj zastopajo vseučiliški profesor Luschin v Gradcu, zastopnik budimpeštanskega vseučilišča in Anglež Hodgkin. Potem sta predavala tu omenjeni učenjak o sorodnosti med Langobardi in Anglosasi ter o vzporednosti njih zgodovine, Márki Sándor (v madjarski italijanščini) pa o sledovih Langobardov na Ogrskem ter o tamošnjih najdbah iz iste dobe, ko je cvetla langobarska država (izražal je popolnoma napačno mnenje, da so te starine langobarskega izvira).

Dne 5. septembra je kaj krasno govoril g. V. Capetti o poezijah Pavla Diakona in potem prof. dr. Musoni, beneški Slovenec in župan v Št. Petru Slovenov. Razlagal je važnost Pavla Diakona tudi za slovensko zgodovinopisje, in kako so se Slovenci mirnim potom kot poljedelci naselili po furlanskih gričih in deloma tudi po ravnini; bitka pri Brišču (Broxas) in na gori Špiku da sta bili le izjemi, posamezna slučaja, političnega pomena da niso imele nikoli te priselitve. Nadalje je predaval vseučiliški prof. Baudouin de Courtenay, ki je bil ta dan častni predsednik, in le preveč poudarjal, da govori s strogo znanstvenega stališča, s varč pred strašilom panslavizma. Ime »Slovan« je tolmačil čisto napačno, češ, da so to ime dali Romani Slovanom, ko so slišali, da se skoro vsako njih osebno ime končuje na »slav«. O imenu »Slovenec« je trdil, da je to politična izmišljotina, ki še ni nad 30—40 let stara. (G. profesor je pozabil, da se že v XIV. stoletju čita v beneških spisih izraz »Schiavonia Veneta«, da slovenski Benečani od nekdaj imenujejo svoj jezik »slovinj«, da se sosednji Brici na Goriškem zovejo »Slovinci«, ravno tako kakor tudi Dubrovčani). O Rezijanah je trdil, da govore svoj jezik, ki ni nobenemu drugemu slovanskemu podoben, in ki je mešanica nekega prvotnega jezika in nekega slovanskega narečja; terski ali tarčetski Slovenci da govore hrvaški kakor ljudstvo na kvarnerskih otokih, nadiški Slovenci hrvaško-slovensko mešanico in šele idrijski Benečani da govore tako, kakor njih sosedi v goriških Brdih. Ta govor ni ugajal tudi zaradi slabe izrazbe ne.

Okoli poldneva so se jeli kongresni gostje že močno razhajati. Sklenilo se je, naj se snide prihodnji kongres v Akvileji in sicer v tisočletno proslavo

sv. Pavlina, oglejskega patrijarha, ki je pregovoril Karla Velikega, naj podjarmi Slovence, da bi jih lože k sv. veri izpreobrnil. S. R.

Stanko Pirnat †. Dne 28. avgusta meseca je preminil v Mokronogu notar Stanko Pirnat, čigar ime je bilo v zadnjih petih letih večkrat čitati v poročilih »Ljublj. Zvona«. Pirnat, rojen dec. 7. junija 1859. l. v Štorah na Štajerskem, od mladosti vnet glasbenik, je stopil l. 1894. na dan kot skladatelj. »Glasbena Matica« je proizvedla rečenega leta v koncertu Pirnatov osmeroglasni mešani zbor »Žalost«, ki je izšel l. 1895. z moškim četverospevom »Pomlad in jesen« vred. Sledili so v nastopnih letih mešani zbori in sicer l. 1897.: »Vzpomladna pesem«, 1898. l. pa »Naša zvezda«, »Bog je moj ščit« in »Oblaku«. Vse te skladbe je izdala »Glasbena Matica«. Letos je izdal Pirnat v Schwentnerjevi zalozi zvezek po njem za koncert harmonizovanih »Slovanskih narodnih pesmi.« Veliko število skladb je zapustil pokojnik v rokopisu. O Pirnatovih skladbah je bilo moči vsedkar le s priznanjem soditi; odlikoval se je ta skladbenik po zreli, plemenito občuteni fakturi, lirski nežni melodiki. Njegovim skladbam je vtisnjen pečat solidnosti, znak resno preudarjene izdelave. Kolikor je manjkalo Pirnatu glede invencije, je nadomeščeno s svokovitostjo; bogatejši v polnozvočju zborovem je bilo Pirnatu sploh prvo in poglavitno načelo pri skladanju. Pri tem svojem teženju je imel Pirnat tudi vsedkar prav lepih uspehov, ki nikdar ne preminejo, nego mu obravnje v slovenski glasbeni literaturi trajao dobro ime. Bodi v vsakem oziru simpatičnemu rodojbu časten spomin!

—08—

Karolina Světlá †. Dne 7. m. m. je umrla v Pragi češka pisateljica in redateljka Karolina Světlá, roj. Rottova. To pesniško ime si je pridela po rojstnem kraju svojega moža, prof. Petra Mužáka, ki je bil iz Světlé, vasi ob zaozju pogorja Ještěda. Veselje do pisateljavanja in češko zavest je vzbudil v njej kakor tudi v njeni sestri Žofiji Podlipski poznejši njen mož, ki je v barnem letu 1848. zahajal v rodbino Rottovo kot domači učitelj. Iz tistih dob izvirajo njene prve povesti. Pozneje je pa vse svojo veliko naderjenost obrnila v to, da je v obširnih in mojstrsko osnovanih romanih objavljala dušo naroda, bivaječega pod Ještědom, kjer je vsako polotje preživela. Hotela je dokazati, da je tudi preprosti selski človek zmožen, sprejemati v sebe ter umevati in razširjati najvišje ideje, zlasti verske in socialne; zato je tudi v svojih glavnih romanih: »Križ pri petokus«, »Vaški roman«, »Frantina in Bogotajec« skozinsko tendenciozna. — Izmed množice drobnejših povesti je omeniti »Hubičko« (Poljub), po kateri je pesneto besedilo Smetanove opere istega imena. Vsled tendencioznosti so njeni romani čisto neverjetni in včasih nekoliko neužitni. — Karolina Světlá se je živahno udeleževala vsega javnega življenja; budila in organizovala je češko ženstvo, kateremu je med drugim osnovala »Ženský výrobní spolek«, ustanavljala izobraževalna in sokolska društva in zlasti naporno delovala za razširjanje češkega šolstva na tako izpostavljenem kraju, kakor je pod Ještědom blizu nemškega Reichenberga. V ta namen je napisala celo vrsto povesti tendenčne vsebine. Leta 1896. se je umeknila javnemu življenju in se zaglobila v studije filozofskih in mističnih spisov. — Glede na njene v resnici velike zasluge je umevna velika žalost, ki je ob njeni smrti prešla ves češki narod.

Slovensko gledališče. Ob zaključku lanske sezone se je bila večja po časopisih živahna polemika glede našega gledališča. Puščice so letelo semotja,

in izgovorila se je marsikatera ostra in tudi krivična beseda. Kakor vselej ob taki priliki se je reklo tudi tukaj lahko: »peccatur intra in extra muros!« Na obeh strahch so se trdile resnične in napačne reči, in tu kakor tam se je mahnilo nekoliko preko meje.

Mi smo bili vedno pri tistih, ki so zahtevali, da neguj naše gledališče pred vsem dramatiške proizvode naših domačih pisateljev, in še vedno smo odločno zoper to, da bi smel pobrati kamen vsakdo ter ga vreči v pisatelja, čigar izvirno delo ni morda našlo milosti pri našem občinstvu. Tudi mi trdimo, da se je za našo dramo še vedno premalo storilo, kajti ako vprašamo, koliko je šlo onih osemnajsttisoč goldinarjev, ki jih je porabilo minolo sezono naše gledališče, za nagrade izvirnim delom, zvemo za tako minimalen znesek, da nam najbrže sramote šine kri v lica. Dobro vemo, v kakih gmotnih stiskah je intendant našega gledališča od nekdanj, in nikakor nismo hoteli reči, da bi se bilo moralo onih tisočakov, ki so bili na razpolago, potrošiti več v podporo domačih pisateljev, temveč samo pokazati smo hoteli, kako ubogo malo se pri nas v istini stori za razvoj dramatiškega slovstva, in da bi morali odločilni faktorji vendarle skrbeti za to, da dobedo kaj denarja tudi v omenjeno svrhu.

Navzlic temu pa, da nam je bil razvoj naše drame vedno pri srcu, se nikakor nismo mogli ogreti za predlog tistih, ki so svetovali, da naj se opera opusti ter z dotičnimi sredstvi pospešuje drama. Res je: ako bi se vsa podpora, ki jo uživa naše gledališče, naklonila drami, potem bi se dalo brez dvojbe kaj doseči, in naše dramatiško slovstvo bi se gotovo obogatilo. Toda tu moramo pritegniti onim, ki poudarjajo politiški moment gledališča. Razmere v Ljubljani so še zmerom take, da moramo gledati kolikor toliko tudi na zunanji uspeh, a kdor noče zavijati resnice, mora priznati, da smo nasprotnikom in tujcem dozdej imponirali samo z opero, a ne z dramo. Zato ne smemo imeti samo kulturnega, temveč tudi politišni pomen našega gledališča v čislih, a naloga in sicer nelahka naloga intendantce je, da primerno uvažuje oba ta momenta in da vsakemu nakloni, kar mu gre.

Ne da se tajiti, da se je v prejšnjih časih grešilo v tem oziru, da se je kulturni, torej važnejši moment podrejal politišnemu, a da se misli resno na to, da se ta nedostatek odpravi, o tem nas je uveril program, ki ga je izdalo vodstvo našega gledališča za bodočo sezono.

Intendantca našega gledališča je prešla deloma v nove roke. Gospodje, ki so prej celo vrsto let nosili težko breme gledališkega vodstva, so se rado-voljno umeknili novim silam, a ostali so navzlic temu v odboru, hotč le-te podpirati s svojim svetom, ako bi bilo treba. S tem so pokazali jasno, da jim je šlo vsekdar za stvar, a ne za slavo, pa da jim je prav, ako se posreči drugim, kar se njim ni posrečilo.

Vsekakor je dobro, da nastopajo tudi nove sile, in kolikor se da proditi dozdej, je dramatičnemu društvu le čestitati, da sta mu posvetila svoje moči dva tako odlična moža, kakor sta gospod Hubad in gospod Milčinski. Prvi se je zavzel z vso vncmo za opero, drugi za dramo. Baš požrtvovalnost, s katero sta se lotila svojega posla, pa je nam najboljši porok za končni uspeh, in trdno se nadejamo, da je baš zdaj prišel tisti čas, ko bode slovensko občinstvo s svojim gledališčem lahko zadovoljno. Iz programa je razvidno, da hoče nova intendantca zadostiti enemu poglavitnih postulatov, ki so se doslej stavili do vodstva našega gledališča: uprizarjati hoče pred vsem slovenske, potem

slovenske in šele na tretjem mestu tuje proizvode. A med tujimi nam obeta dela tako slavnih pisateljev, kakor so Ibsen, Hauptmann, Langmann in izmed starejših Grillparzer — sama imena, ki jih dozdej nismo čitali na naših gledaliških listih. Slovenskega občinstva čaka torej letos izreden užitek, in vsakdo, kdor je količkaj navdušen za zavod tako eminentnega pomena, bode z veseljem zahajal v naše gledališče.

Naposled le še par besed glede naših kritik. Mnogim so naše kritike premalo rezke, premalo odločne, premalo krepke. Le-ti naj blagohotno pomislijo, da je dramatika najnežnejša cvetka na vrtu našega slovstva, in zato je po našem mnenju treba z njo ravnati jako previdno. Dalje naj pomislijo, da kritika ne sme nikdar voditi strast ali pristranost. Prvi pogoj vsake kritike je, da nima svojega vira niti v prijateljstvu niti sovraštvu, ne v simpatiji ne v mržnji. Mi ne pišemo niti na priporočilo niti ne vsled kake prošnje, in zato ni v naših kritikah tistega brezpogojnega in pretiravanega hvalisanja, ki smo ga že nekaj časa navajeni, pa tudi ne tistega oblastnega in prepotentnega zadiranja in pobijanja s kolom, s katerim izkušajo nekateri spraviti sebe na površje. »Vsakemu svoje!« je naše gaslo. Kar se nam zdi hvale vredno, hvalimo, kar se nam zdi graje vredno, grajamo. Pri tem se pa nikakor ne smatramo za nezmotljive. Za to, kaj je lepo, ni absolutnega merila; to se da samo čutiti, slutiti. V toliko so torej tudi naše kritike subjektivne, a v vsakem drugem oziru so objektivne, nepristranske, kolikor je to sploh mogoče. Take bodo tudi poslej.

Emil Korytko — kdaj je prišel v Ljubljano? To vprašanje se je pretchevalo v osmi številki »Ljubljanskega Zvona« v tem zmislu, da je pritegniti Kolbergovi letnici 1834 ali 1835, a ne Vrazovi 1837. — V prilog Vrazovi trditvi bi se vendar morda dala tolmačiti sledeča okolnost. Svojo poljsko pesem »Na lepe Ljubljančanke«¹⁾ je zložil Korytko »dnia 4go kwietnia 1837 u Lublanie« in ji pridejal opombo: »Estne carum autem magna quantitas? — Nescio!« Iz te opombe bi se morda smelo sklepati, da pesnik tedaj ni še dolgo bival v Ljubljani, ker se je v opombi tako dvomno izrazil o velikosti (množini) ljubljanskih lepot, ki jih je v pesmi sami s tako domišljivim navdušenjem slavil in opeval. — Ali si ni najlažje to tolmačiti tako, da je prišel v Ljubljano šele prve mesece leta 1837., da torej 4. aprila Ljubljane v celoti ni še dosti poznal —?

V nagrobnem napisu, ki ga je za Korytko zložil Prešeren, je treba v drugem granesu ločilo postaviti pred ne za besedo »fortan«, tedaj se glasi:

Der Mensch muss untergehen,
Die Menschheit bleibt; fortan
Wird mit ihr das bestehen,
Was er für sie gethan. —

L. P.

Popravek. V »Mojo sonato« se je vrnil disakord. V 2. pesmi se mora glasiti drugi verz: »v najlepšem cvetu sredi plodnih *leh*«, a ne: »v najlepšem cvetu sredi plodnih *let*«.

¹⁾ Prešeren je to Korytkovo navdušenko iz poljščine preložil na slovensščino. —

